

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra

Diplomová práce

Období dospívání dítěte z pohledu matky

Vypracovala: Bc. Jana Nová
Vedoucí práce: Mgr. Jana Kouřilová, Ph.D.

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 29. 6. 2016

.....
Bc. Jana Nová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své diplomové práce Mgr. Janě Kouřilové, Ph.D. za odborné vedení a poskytování cenných rad a podnětů při zpracování mé práce. Dále bych chtěla poděkovat matkám, které byly ochotné zapojit se do výzkumu. Velké díky také patří mé rodině, která mě podporovala v průběhu celého studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá pohledem matek na období dospívání. V teoretické části je nejprve vymezeno období dospívání, kde je popsán fyzický, kognitivní, emoční a sociální vývoj. Další kapitola pojednává o rodině s dospívajícím jedincem. Zvláštní pozornost je pak věnována vztahům mezi rodiči a dospívajícími jedinci a jejich proměnám. Zohledněna je rovněž i proměna jejich vzájemné komunikace. V neposlední řadě je přiblížen vztah mezi matkou a dítětem, včetně připoutání (attachmentu). Zmíněné jsou jednotlivé typy připoutání, ale i proměna citové vazby v období dospívání. Poslední kapitola je zaměřena na vztah matky s dospívající dcerou a dospívajícím synem. Hlavním cílem výzkumné části práce je zjistit, jak matky nahlíží na období dospívání svých dětí. Kvalitativní výzkum, který byl založen na polostrukturovaných rozhovorech ukázal, že změny v chování a sociální změny jsou matkami prožívány spíše negativně. Naopak pozitivně prožívají změny týkající se tělesné a kognitivní oblasti. Dále bylo zjištěno, že zvládnutí těchto změn bylo pro většinu matek poměrně obtížné. Některé tak přestaly vzniklé situace řešit. Zbytek respondentek řešilo změny s jejich blízkými. Vztah matek s jejich dospívajícími dětmi se ve většině případů prohloubil, zřídka docházelo k jeho oslabení či neměnnosti. Přestože matky prožívaly dané změny často značně negativně, většina z nich vnímá období dospívání svých dětí vcelku pozitivně.

Klíčová slova

Období dospívání, pohled matek, vnímání

Abstract

The thesis deals with mothers' view of adolescence. In the theoretical part, the period of adolescence is defined where the characteristics particularly physical, cognitive, emotional and social development are described. The next chapter is focused on the family with adolescent. Particular attention is paid to relationships between parents and adolescents and their transformations. The transformation of their mutual communication is also taken into consideration. Then the relationship between mother and child is described, including attachment. The different types of attachments but also the transformation of attachment in adolescence are mentioned. The last chapter is focused on the relationship between mother and teenage daughter and teenage son. The main objective of this research is to find out, how the mothers look at the adolescence of their children. Qualitative research which is based on semi-structured interviews showed that mothers experience changes in behavior and social changes rather negative. On the contrary they experience physical and cognitive changes quite positive. Then it was found out that the coping of these changes is quite difficult for most mothers. Some mothers stopped to deal with the situations. The rest of the respondents dealt with changes with their loved ones. The relationship between mothers and their teenage children in most cases deepened, rarely has been weakened or unchanged. Although mothers experienced these changes quite negative, most of them perceives adolescence of their children quite positive.

Key words

Adolescence, mothers' view, perception

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ	9
1.1 Vývojové změny v období dospívání.....	9
1.2 Fyzické změny	10
1.3 Vývoj myšlení	11
1.4 Vývoj paměti a pozornosti	12
1.5 Emocionalita	12
1.6 Utváření identity.....	14
1.7 Sociální změny	16
1.7.1 Vývoj sebepojetí.....	16
1.7.2 Vztahy s vrstevníky.....	17
1.7.3 Partnerské vztahy.....	18
1.7.4 Sexualita.....	20
1.7.5 Vztahy se sourozenci.....	21
2 RODINA	22
2.1 Rodina s dospívajícím členem	22
2.1.1 Dospívající dívka a chlapec v rodině.....	23
2.2 Rodiče dospívajícího jedince	23
2.3 Proměna vztahů mezi rodiči a dospívajícím potomkem	24
2.3.1 Komunikace mezi rodiči a dospívajícím potomkem.....	25
2.4 Vztah mezi matkou a dítětem.....	26
2.4.1 Připoutání a citová vazba	26
2.4.2 Citová vazba v období dospívání	27
2.4.3 Vztah mezi matkou a dcerou v období dospívání.....	28

2.4.4	<i>Vztah mezi matkou a synem v období dospívání</i>	29
PRAKTICKÁ ČÁST		30
3	CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	30
3.1	Výzkumný vzorek	31
3.1.1	<i>Strategie výběru výzkumného vzorku</i>	31
3.1.2	<i>Charakteristika výzkumného vzorku</i>	31
3.2	Metody sběru dat.....	32
3.3	Sběr dat.....	32
3.4	Způsob zpracování dat	32
3.5	Etika výzkumu	33
4	ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	34
4.1	Výchova dítěte	37
4.2	Vztah matky a dítěte v dětství.....	38
4.3	Představy o dospívání dítěte.....	38
4.4	Období dospívání matky	39
4.5	Začátek období dospívání dítěte z pohledu matky.....	40
4.6	Změny v období dospívání dítěte.....	40
4.7	Pohled matky na období dospívání dítěte	42
4.7.1	<i>Vnímání změn</i>	42
4.7.2	<i>Prožívání změn</i>	42
4.7.3	<i>Zvládání změn</i>	43
4.7.4	<i>Osobní význam pro matku</i>	43
4.7.5	<i>Sourozenci dospívajících dětí</i>	43
4.8	Vztah matky s dítětem v dospívání	44
4.9	Negativní stránky období dospívání dítěte z pohledu matky	45
4.10	Pozitivní stránky období dospívání dítěte z pohledu matky	46
4.11	Přání matky	46

4.12	Pozornost věnovaná období dospívání dítěte	47
4.13	Vliv období dospívání dítěte na rodinu	48
4.14	Celkové vnímání období dospívání dítěte.....	48
5	VÝSLEDKY VÝZKUMU	50
6	DISKUZE	53
	ZÁVĚR	55
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	56
	SEZNAM PŘÍLOH.....	61

Úvod

Z hlediska vývojové psychologie je období dospívání jedno z nejnovějších období života. Adolescence se etablovala v běžném životě industriální společnosti jako legitimní a společensky akceptovaná vývojová etapa až v první polovině 20. století. Společensky byla pojímána především jako příprava na dospělost (Hytych & Macek, 2010). Období dospívání je tedy považováno spíše za kulturní a psychologický konstrukt nikoli za biologický fenomén.

V rámci této vývojové etapy probíhá velké množství změn, které mají dopad nejen na samotného dospívajícího jedince, ale i na jeho okolí, zejména pak na rodinu. Dochází především k proměně vzájemných vztahů a komunikace a v důsledku toho i změně prožívání jak u dospívajícího jedince, tak u jeho rodičů.

Přestože je problematice dospívání věnována poměrně velká pozornost jak u nás, tak ve světě, rodičovský pohled na zmíněnou vývojovou fázi zatím nebyl příliš zohledňován. Proto se předkládaná diplomová práce zabývá pohledem matek na období dospívání svých dětí.

Teoretická část práce vymezuje v první kapitole období dospívání. Dále jsou popsány důležité vývojové úkoly, kterým musí dospívající jedinci čelit. Přiblížen je zejména tělesný, kognitivní, emoční a sociální vývoj. Další kapitola se zaměřuje na rodinu s dospívajícím členem, zvláště pak na proměnu vzájemných vztahů v rodině a komunikaci. V neposlední řadě je popsán vztah mezi matkou a dítětem s důrazem na citovou vazbu. Poslední kapitola se zabývá zvláštnostmi vztahu matky a dospívající dcery, ale také vztahu matky a dospívajícího syna.

Praktická část si klade za cíl zjistit, jaký je pohled matek na období dospívání svých dětí. Pozornost je věnována zejména tomu, jak matky vnímají, prožívají a případně i reagují na období dospívání svého dítěte.

Teoretická část

1 Období dospívání

Obdobím dospívání rozumíme přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí. Zahrnuje tedy jednu dekádu v životě člověka (Vágnerová, 2012). Nicméně konkrétní časové vymezení a specifikace tohoto období se u jednotlivých autorů značně liší (Macek, 2003).

Vágnerová (2012) vymezuje období dospívání zhruba od 10 let do 20 let. V základním, biologickém smyslu, začíná objevením prvních sekundárních pohlavních znaků, viditelným zrychlením růstu a končí dovršením plné pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu (Langmeier & Krejčířová, 2006). Konec tohoto období je však obtížné jednoznačně stanovit vzhledem k tomu, že není znám žádný mezník v biologickém ani sociálním vývoji. U vysokoškolských studentů se předpokládá posun horní hranice období adolescence díky tomu, že většina z nich je ještě stále ekonomicky závislá na svých rodičích (Říčan, 2006).

Jelikož představuje období dospívání poměrně dlouhou životní etapu, mnoho autorů se přiklání k jeho členění na období pubescence (10 – 15 let) a období adolescence (15 – 20 let a déle) (Čačka, 2000; Kuric, 2000; Langmeier & Krejčířová, 2000; Říčan, 2006). Macek (2003) naopak rozlišuje v rámci tohoto vývojového období tři fáze, a sice časnou, střední a pozdní adolescenci. Časná adolescence je vymezena zhruba od 10 (11) do 13 let, střední adolescence je datována od 14 do 16 let a pozdní adolescence pak od 17 do 20 let, případně i déle.

V průběhu této životní etapy pak dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální (Vágnerová, 2012). Dané změny budou podrobně popsány v následujících kapitolách.

1.1 Vývojové změny v období dospívání

Tělesné, psychické a sociální změny v období dospívání probíhají do jisté míry souběžně a navzájem se ovlivňují (Říčan, 2006). „Souběžnost a závislost však zdaleka není úplná ani neznamená přímou příčinnou podmíněnost“ (Říčan, 2006, 138). Častý je například rozpor mezi tělesným a duševním dozráváním pubescentů (Říčan, 2006).

1.2 Fyzické změny

Nejnápadnější změnou tohoto období je tělesné dospívání, které nastává zpravidla kolem 10. roku, spojené s pohlavním dozráváním, v jehož důsledku se mění zevnějšek dospívajícího (Vágnerová, 2012). V posledních sto letech se však nástup dospívání urychluje a s ním i celkový růst (Langmeier & Krejčířová, 2006).

V pubescenci dochází k výraznému růstu u obou pohlaví. Tělesný růst však není rovnoměrný, dolní i horní končetiny totiž rostou na počátku tohoto období rychleji, a tak dochází k určité disharmonii postavy, dítě je „samá ruka a samá noha“, dělá dojem tělesné nevyváženosti a pohybové neobratnosti (Langmeier & Krejčířová, 2006). Dospívající rostou i nápadně do výšky. Průměrná dívka vyrostle za rok až o 9 cm, chlapec pak přibližně o 10 – 12 cm. Rovněž dochází k celkové změně tělesných proporcí. Chlapcům se postupně rozšiřují ramena, dívkám se naopak zvětšují boky, tzn. že se linie pasu stává výraznější. K dalším změnám patří i růst ňader u dívek (Říčan, 2006). Méně viditelnou změnou, avšak neméně významnou pro dospívajícího jedince, je růst pubického ochlupení, dotváření a růst pohlavních orgánů. V souvislosti s tím se objevuje u dívek první menstruace a u chlapců poluce.

Protože se tělesné dospívání projevuje zejména viditelnými změnami, jejich subjektivní zpracování může být pro pubescenta často obtížné, zejména pokud je tělesná proměna příliš časná. Dívky dospívají v průměru dříve než chlapci, což je jedním z důvodů toho, proč bývá ranější dospívání zatěžující především pro dívky. Nejen, že u nich tyto změny nastávají dříve než u chlapců, kteří jsou ještě většinou jak tělesně, tak psychicky zcela infantilní, ale navíc jsou mnohem nápadnější než u vrstevníků opačného pohlaví. U chlapců totiž nejsou sekundární pohlavní znaky tak nápadné a zneklidňující jako u dívek. Tělesný růst a rozvoj svalů u chlapců je sociálně akceptovatelný, ve vrstevnické skupině dokonce výhodný, protože představuje šanci na získání lepšího sociálního statusu. Fyzická vyspělost dívek navíc bývá zejména rodiči spojována s předčasnou sexuální aktivitou, a tak bývají jejich reakce, vědomě či nevědomě, zaměřeny na potlačení takto interpretované skutečnosti nebo na její kompenzaci jiným způsobem (např. negativním hodnocením jejich nadměrné vyspělosti) (Vágnerová, 2012).

V adolescenci již nenastávají u dospívajících jedinců převratné změny. Dochází však ještě k poměrně výraznému růstu do výšky u většiny chlapců, u dívek je růst již nepatrný. Postava získává konečné dospělé proporce. Chlapci se postupně stávají mužnějšími, díky

mohutnění svalstva. Dívčí postava se mění ve výrazně ženskou v důsledku růstu ňader, boků a řadou dalších, drobných změn. Chlapecká a dívčí postava se tedy oproti předchozímu období už značně liší. Často s sebou toto období přináší mimo jiné i různé estetické problémy, jako je například akné a trudovina na obličejích, které jsou způsobeny zvyšováním produkce kožních žláz.

V adolescenci se stává vlastní tělo předmětem pozornosti, snad ještě více než v období pubescence. Dívky si dělají starosti s tím, nejsou-li moc tlusté či jinak neforemné. Chlapcům vadí, vypadají-li málo mužně, tzn. že ještě nemají široká ramena a mohutné svaly. V případě, že dospívající nejsou spokojeni se svou postavou, snaží se si ji často zlepšit cvičením (Říčan, 2006). Adolescent má totiž potřebu líbit se jiným, ale stejně tak i sám sobě, aby se ujistil o své hodnotě. Konvenčně atraktivní dospívající navíc často obdrží lepší sociální status a bývají snáze přijímáni vrstevníky. Tělesná atraktivita má tedy nepochybně svou sociální hodnotu (Vágnerová, 2012).

1.3 Vývoj myšlení

V období pubescence dochází ke změně způsobu myšlení (Vágnerová, 2012). Dospívající jedinec se nyní nachází, dle Piageta (1999), ve stádiu formálních operací, kdy je schopen uvažovat nezávisle na přítomnosti a vytváří si teorie o všem možném, přičemž přemýšlí i o neaktuálních a abstraktních věcech. Dospívající tedy dokáží pracovat s pojmy, které se neopírají o bezprostřední smyslovou zkušenost. Uvažování tak již probíhá na rovině symbolické. Charakteristickým projevem rozvoje myšlení je i uvažování o alternativních řešeních problémů a jejich systematické testování, dospívající jedinec se již nespokojí s jediným řešením, jako doposud (Langmeier & Krejčířová, 2006). Formálně logické operace tedy umožňují posuzovat problém z více hledisek (Vágnerová, 2012). Tento způsob myšlení je předpokladem pochopení látky mnoha vyučovacích předmětů a rovněž dovoluje kritický přístup k myšlení vlastnímu ale i cizímu. Nový způsob myšlení tak významně ovlivňuje postoj dospívajícího k celému světu, zejména pak k lidem. Odtud tedy pramení častá kritičnost a nespokojenost, zklamání, nejasné toužení a třeba i vystupňovaný pesimismus (Langmeier & Krejčířová, 2006). Zajímavým novým jevem je i myšlení o myšlení neboli metakognice. Pubescent je tedy schopen uvažovat nejen o skutečnosti, ale nově i o svých úsudcích (Říčan, 2006).

Adolescent myslí rychleji, spolehlivěji, zkušeněji než pubescent, ale žádné zcela nové myšlenkové operace si už nemůže osvojit, protože neexistují (Říčan, 2006). Pro tuto fázi je typická především flexibilita a schopnost používat nové způsoby řešení. Nicméně často preferují řešení, které je logicky správné, ale neberou v úvahu komplexnost dané situace a její kontext (Vágnerová, 2005). Dospívající jsou tedy stále více schopni uvažovat obdobně jako dospělí (Macek, 2003).

1.4 Vývoj paměti a pozornosti

Paměť vykazuje v pubertě zejména změnu poměru mechanické paměti, která je charakteristická neekonomickým vštěpováním, rychlým zapomínáním a praktickou nevyužitelností, ve prospěch paměti logické vyžadující hlubší porozumění látce a systematické přiřazování nových informací k již dříve vytvořeným základům. Přestože ale dospívající jedinci preferují paměť logickou, mechanická paměť, i přes krátkodobý efekt, neztrácí nikdy svůj význam a její schopnost rovněž nijak výrazně neklesá. Mění se pouze míra využívání těchto druhů paměti. Využívání jednotlivých druhů paměti však záleží především na charakteru školní práce a na vzdělávacích postojích a návycích (Čačka, 2000).

Vývoj pozornosti v období dospívání má své specifické zvláštnosti. Přestože se pozornost pubescentních jedinců koncem dospívání svými vlastnostmi podstatně přiblíží pozornosti dospělého, výkonnost pubescentů se na počátku dospívání zhoršuje v souvislosti s celkovým tělesným a duševním stavem rozrušeným především činností žláz s vnitřní sekrecí, a ke zlepšení dochází teprve ve 13. až 14. roce. Záměrná pozornost nabývá převahy nad pozorností bezděčnou a obecně se zlepšuje kvalita a rychlost v postihování části většího celku. U dospívajících však ještě dochází k většímu přerušování záměrné pozornosti než u dospělých jedinců v důsledku celkové psychické nestability, nestálého postoje k pracovní činnosti, k učení a rozmanitosti zájmů, s nimiž je spjata i citová stránka (Kuric, 2000).

1.5 Emocionalita

Dospívání je doprovázeno hormonální proměnou, jež stimuluje změny i v oblasti citového prožívání. Projevují se zejména kolísavostí emočního ladění, větší labilitou, dráždivostí a tendencí reagovat precitlivěle i na běžné podněty (Klusáková, 1994 in Vágnerová, 2012).

Emoční reakce pubescentů jsou tedy v porovnání s jejich dřívějšími projevy nápadnější a zdají se být ve vztahu k vyvolávajícím podnětům méně přiměřené. Přestože však mohou být jejich citové prožitky velmi intenzivní, bývají spíše krátkodobé a navíc proměnlivé. Jejich nálady tedy bývají labilní, tj. že se nápadně často mění. Obvykle však převládají především záporné emoce jako je rozmrzelost, nepokoj, neklid, horečná aktivita, poté zase apatie, která může hraničit až s depresí (Říčan, 2006).

Pubescenti obecně přikládají svým pocitům a prožitkům větší pozornost než předtím, mají tendenci své vlastní pocity analyzovat a uvažovat o nich. Změna vlastních pocitů však dospívající jedince často nepříjemně překvapí, jelikož neznají a nejsou schopni si vysvětlit jejich příčinu. Na své pocity pak reagují jako na něco obtěžujícího, tj. rozmrzele a podrážděně (Vágnerová, 2012). S emočním egocentrismem pak souvisí i přesvědčení, že nikdo jiný nemůže mít tak intenzivní prožitky jako oni. Dospívající věří, že jejich pocity jsou zcela výjimečné.

Pro období dospívání je rovněž charakteristická nechuť projevovat svoje city navenek (zejména pokud jde o negativní pocity smutku, trapnosti či ponížení). V této vývojové etapě totiž dochází k ubývání infantilní citové bezprostřednosti a otevřenosti, kterou vystřídá uzavřenost neboli nechuť projevovat své city navenek. Pubescentní jedinci totiž považují své prožitky za intimní součást vlastní osobnosti (Vágnerová, 2012).

V době adolescence dochází ke zklidnění emočního života, pozvolnému návratu volní kontroly nad emocemi a umírnění jejich výrazu v souladu s požadavky společnosti (Slaměník, 2011). Toto období se tedy vyznačuje odezníváním náladovosti a vysoké emoční lability (Macek, 2003). Macek (2003) však upozorňuje na to, že úroveň emoční lability se u dospívajících může lišit. Zejména dívky mají v tomto období, v porovnání s chlapci, významně nižší úroveň emoční stability.

Přibývají a diferencují se silné prožitky, které se integrují do nových kvalit (Macek, 2003). Dle Kohna (1986 in Macek, 2003) je pro adolescenty příznačná větší extravertovanost, menší impulzivnost, emocionální dráždivost a vyšší stálost. Zvláštní význam v této době získávají emoce a city související s erotickou sférou života, estetické city a mravní citění (Macek, 2003).

1.6 Utváření identity

Hledání a vytváření identity není pouze záležitostí adolescence, nýbrž celého života. Adolescence je však považována za vrchol osobního zápasu o identitu (Říčan, 2006). Erikson (1968, in Macek, 2003) dokonce pokládal ujasnění vztahu k sobě a hledání vlastní identity za základní vývojový úkol adolescence. Mít identitu znamená, dle Říčana (2006), znát odpověď na otázku kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým pocitům, vědět, kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím, v čem je smysl mého života.

Utváření vlastní identity je v období adolescence determinováno jak subjektivně, tak i objektivně. Osobní aspekt identity čerpá především z intimní sebereflexe a sebehodnocení. Nicméně úhel nasvícení vlastního já je trochu odlišný, než v případě sebepojetí a sebehodnocení (Macek, 2003). Na rozdíl od pubescenta, který ještě hladce přechází z role do role, ze situace do situace, a rozpory ho tolik netrápí, adolescent hledá odpověď na otázku: Kdo doopravdy jsem, kdo jsem, když vystoupím ze všech rolí, když odložím všechny masky (Říčan, 2006). Dospívající tedy usiluje o rozvoj vlastní identity, jež by byla individuálně specifická a odlišovala by jej od ostatních (Vágnerová, 2012). Sociální aspekt identity, na rozdíl od osobního aspektu, vychází z pocitu začlenění, spolupatříčnosti a kontinuity ve vztazích i čase. Odpovídá tedy na otázky „kam patřím“, „čeho jsem součástí“, „odkud pocházím“ a „kam směřuji“ (Macek, 2003). V rámci budování vlastní identity se uplatňují základní osobní motivy a hodnoty, mravní zásady, vlastní schopnosti i potřeba vztahu k něčemu, co člověka přesahuje (Říčan, 2006).

Dospívající jedinci se rovněž snaží i o dosažení jasně sexuální identity (Langmeier & Krejčířová, 2006). Říčan (2006) definuje sexuální identitu jako jistotu vlastním ženstvím nebo mužstvím. Adolescentní dívka by si tedy měla dospět k samozřejmému, radostnému souhlasu s tím, že má ňadra, boky, klín a dělohu, v níž může vyrůst plod. K utváření ženské identity patří i přijetí ženské úlohy, což není v naší kultuře nikterak snadné díky tomu, že k tradiční a nezastupitelné ženské úloze matky navíc přibývá i úloha být rovnocenná muži v jeho tradiční oblasti práce a jiného společenského uplatnění. Pro chlapce má sexuální identita stejnou důležitost jako pro dívky. S jedním důležitým rozdílem, a sice že pro chlapce je samo přijetí mužské úlohy snadnější. Jde totiž více o to, jak dobrým mužem jsem, než zda přijímám své mužství.

Jak již bylo na začátku kapitoly zmíněno, proces vytváření vlastní identity neboli proces individuace probíhá po celý život. V průběhu dospívání pak jedinci prochází konkrétně čtyřmi fázemi:

1. **Fáze diferenciaci.** Na začátku období dospívání si pubescent začíná podstatně více uvědomovat svou psychickou, ale i fyzickou odlišnost od ostatních. V této fázi se tedy začíná stále více koncentrovat na sebe a srovnávat se s jinými lidmi. V důsledku toho se mění vztah k dospělým, dospívající už se neztotožňují s rodiči ani s jinými významnými autoritami, které dosud přijímali jako svůj vzor. A už nechtějí být jako oni, ale naopak se od nich chtějí odlišovat.
2. Pro přelom období pubescence a adolescence je charakteristická **fáze experimentace**, kdy dospívající experimentují s vlastní emancipací. Odmítají být nadměrně podřízeni dospělým a stále více se váží na vrstevníky. Jsou přesvědčeni o tom, že vědí a zvládnou všechno, co je třeba, a tak odmítají rady a varování rodičů, které jim připadají hloupé a zbytečné.
3. V pozdní adolescenci nastává **fáze postupné stabilizace**, v níž dochází k vyrovnávání a stabilizaci vztahů s rodiči. Dospívající jedinci již dosáhli určité samostatnosti, osvojili si zralejší způsoby uvažování a chování, a tak nemají potřebu reagovat demonstrativními projevy odporu. K tomu přispívá i fakt, že se zatím necítí zralí na úplnou separaci od rodiny.
4. Poslední fází, ke které dochází na konci období adolescence někdy až v mladém dospělosti, je **fáze psychického osamostatnění**. V tomto období je ukončeno odpoutání se ze závislosti na rodičích a jedinci se tak stávají plně samostatnými a dochází u nich k vytvoření určité podoby vlastní identity, jenž potvrzuje jedinečnost osobnosti téměř dospělého jedince (Vágnerová, 2012).

Dosahování identity však není dáno pouze osobnostně a ontogeneticky, ale i zkušenostmi a příležitostmi nabízenými konkrétním sociálním prostředím a kulturou (Macek, 2003). Mnozí adolescenti přijímají identitu, jež vyplývá z kontextu rodiny. Někteří autoři však považují tuto variantu za ochuzující, jelikož není výsledkem vlastního úsilí a realizací vlastní představy (Vágnerová, 2012).

1.7 Sociální změny

Změny v kognitivních procesech, budování nové identity a výše popsané emocionální charakteristiky vedou k novým hodnotícím soudům a tím i ke změně postojů a vztahů adolescenta nejen k sobě samému, ale i k ostatním lidem a potažmo k celému světu (Macek, 2003).

1.7.1 Vývoj sebepojetí

Pro celé období dospívání je příznačná zvýšená sebereflexe (Macek, 2003). Mladí lidé hledají v tomto čase odpověď na řadu otázek – kým jsem a jaký jsem, kam patřím a kam směřuji, jaké hodnoty jsou v mém životě nejvýznamnější (Lagmeier & Krejčířová, 2006). Změna představy o sobě samých je způsobena tím, že se dospívající jedinci skutečně mění: jinak vypadají, mají jiné emoce, jinak uvažují apod. Děje se tak nezávisle na jejich vůli a dokonce i přesto, že by preferovali zachování infantilního stavu (Vágnerová, 2012). Vztah k sobě samým si pak budují na základě poznání svých možností a mezi a přijmutí svojí jedinečnosti i s některými omezeními a nedostatky (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Změna sebepojetí, zejména ve střední adolescenci, je výrazně ovlivněna rozvojem poznávacích procesů. Schopnost abstraktně myslet totiž umožňuje dospívajícím jedincům překročit hranici aktuální existence a usilovat o budoucí, hypotetické sebevymezení. Specifický význam tak začínají pro dospívající jedince mít tzv. možná já vyjadřující představy a přání, které se týkají jejich budoucnosti (Markus & Nurius, 1986, in Macek, 2003). Možná já v sobě zahrnují ideální já a reálné já. Ideální já tvoří mentální obsahy, jež reprezentují naše přání a cíle. Jedná se tedy o představu toho, kým by si jedinci přáli být. Reálné já naopak dává odpověď na otázku „Jaký jsem“. Pokud však dospívající cítí velký rozpor mezi skutečností a tím, co chtějí, zažívají zklamání ze sebe samého (Macek, 2003).

Informace o sobě samém však získávají i od ostatních lidí (zejména od subjektivně významných osob) nebo srovnáváním s jinými lidmi. Dospívající si ovšem uvědomují, že je ostatní lidé mohou posuzovat různým způsobem, jenž se může, někdy i dost podstatně, lišit od jejich mínění (Vágnerová, 2012).

Dle Vágnerové (2012) je pro správné utváření sebepojetí důležité i to, aby popisované proměny byly zpracovány nejen kognitivně, ale rovněž i emocionálně. V emoční oblasti jde zejména o sebeakceptaci. Dospívající jedinci by se měli přijmout ve své nové a často ještě nehotové a proměnlivé podobě. Nicméně nejistota a nespokojenost se sebou

samým bývá v této vývojové fázi poměrně běžná a v důsledku toho nejsou neobvyklé ani problémy s přijetím sebe sama. Sebehodnocení v průběhu dospívání často kolísá a bývá nižší, resp. realističtější než dříve, i když jeho pokles nemusí být zase tak velký.

Navzdory určitému kolísání se sebepojetí starších adolescentů stává více konzistentnějším a diferencovanějším, než tomu bylo na začátku tohoto období. V období adolescence je sebepojetí jedinců výrazně ovlivňováno i výkonovými charakteristikami, jež se vztahují zejména ke škole, charakteristikami, kterými se vymezují v interpersonálních vztazích (dominance, sociální prestiž, přátelskost, sympatičnost) a v neposlední řadě jsou to i charakterové vlastnosti dospívajících (upřímnost, spravedlnost, čestnost). Všechny tyto dílčí aspekty jsou předmětem sebehodnocení, které se v adolescenci spíše stabilizuje a podléhá stále menší měrou situačním změnám (Macek, 2003).

1.7.2 Vztahy s vrstevníky

S počátkem dospívání se důležitost vrstevnických a přátelských vztahů velmi výrazně zvyšuje (Macek, 2003). Širůček a Širůčková (2006) uvádějí, že vrstevníci usnadňují proces postupného získávání autonomie ve smyslu snižování závislosti na rodičích. Nové vztahy totiž dospívajícím jedincům poskytují jistotu, kterou ztrácí odpoutáváním se od rodiny, ale zároveň je připravují i pro nové trvalé emoční vztahy v dospělosti (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Vágnerová (2012) říká, že vrstevnická skupina slouží zejména jako opora v procesu vytváření individuální identity. Mezi vrstevníky se totiž dospívající jedinec může uspokojivě definovat příslušností ke skupině, tzv. skupinovou identitou. Vazba ve skupině snižuje individuální zodpovědnost, ale zároveň zvyšuje pocit sebevědomí a sebejistoty. Pro dospívající, zejména v rané a střední adolescenci, je pak zvláště důležité být členem populární (z nějakých důvodů ceněné) skupiny.

V období dospívání rovněž dochází ke značným proměnám, a to jak ve velikost, tak i složení vrstevnických skupin. Na jeho počátku jsou vrstevnické party ještě z velké části složeny z jedinců stejného pohlaví. Nicméně kolem třináctého roku se začínají vytvářet také kombinované skupiny.

Nově vznikající přátelské vztahy už nemají, jak tomu bylo doposud, převládající náhodný charakter, ale naopak se zakládají na vzájemném porozumění, podpoře, důvěrnosti. Výjimečná důležitost těchto těsných vztahů tedy spočívá v tom, že poskytují příležitost k vzájemnému svěťování svých pocitů, problémů i nejintimnějších otázek života (Slaměník, 2011). V rámci přátelských vztahů se také rozvíjejí a posilují některé sociální dovednosti. S blízkým přítelem se totiž nesdílejí jen příjemné zážitky, ale i jeho problémy. Dospívající tak může druhému poskytnout pomoc a často je i nucen vzdát se pro druhého něčeho osobně důležitého (Vágnerová, 2012). Vrstevnický vztah je tedy značně unikátní a svým způsobem i těžko zastupitelný (Macek, 2003).

Počet a kvalita přátelských vztahů závisí na věku a pohlaví. Dívky mají, v porovnání s chlapci, zpravidla menší počet blízkých přítelkyň. Omezenější počet blízkých přátel lze interpretovat jako projev jejich větší sociální zralosti, ale i jako jejich větší potřeby hlubších vztahů. Chlapci naopak dávají přednost kvantitě před kvalitou a hloubkou přátelského vztahu, tzn. že mívají zpravidla větší počet přátel, avšak tyto vztahy bývají povrchnější. Tato tendence je pro ně příznačná a projevuje se již od dětského věku (Gecková & Pudelský van Dijk in Vágnerová, 2012).

Touha po důvěrném vztahu s blízkým přítelem se objevuje zpravidla na počátku puberty, a to v 11 - 12 letech. V pozdní adolescenci už ale může tyto potřeby uspokojovat i partnerský vztah (Vágnerová, 2012).

1.7.3 Partnerské vztahy

V souvislosti s pohlavním dozráváním vznikají v období pubescence erotické emoce, projevující se zájmem o (dosud přehlížené) druhé pohlaví (Slaměník, 2011). Janošová (2008) tvrdí, že počínající zájem o opačné pohlaví mívá často jinou podobu u chlapců než u dívek. Vzhledem k dřívějšímu zrání vzniká nejprve na straně dívek, projevuje se ovšem méně nápadně než pozdější zájem chlapců. Přesto bývá první zájem zpravidla velmi nesmělý, objevuje se náhle a je charakterizován zalíbeností. Nejdříve se tento zájem, provázený (často jednostrannou) emoční vazbou, projevuje opatrným pozorováním druhého a snahou vyskytovat se co nejvíc v jeho přítomnosti. Později se začíná objevovat touha o přiblížení se a navázání kontaktu. Často jsou však tyto snahy ještě značně neobratné, dospívající jedinci se např. předvádí a upozorňují na sebe neomalenými poznámkami (Slaměník, 2011).

Adolescentní milostný vztah prochází, dle Vágnerové (2012) následujícími fázemi:

- **Fáze platonické zamilovanosti** se vyznačuje potřebou blízkosti určitého jedince, jenž bývá idealizován a stylizován. Jedinec ve stavu zamilovanosti pociťuje vzrušení, euforii a jejich kolísání, které vždy nějak souvisejí s vyvolenou osobou. Fáze zamilovanosti se však z velké části odehrává ve fantazii a mnohem méně v realitě. K navázání skutečného vztahu tak nemusí vůbec dojít a dospívající o to mnohdy ani neusiluje.
- **Fáze navázání vztahu, chození s někým.** V této fázi se může jednat buď o vyjádření potřeby zkusit si něco nového, jindy může mít charakter romantické lásky. Romantická láska je charakteristická idealizací partnera, sebe sama, ale i tohoto vztahu. Objevuje se pocit výlučnosti, tzn. že jejich vztah se jim jeví jako jediná pravá láska, která je výjimečná a žádná jiná se jí nemůže vyrovnat. Inicivace k navazování partnerských vztahů však nemusí být stimulována jen okouzlením a pocity zamilovanosti, ale může být výsledkem tlaku vrstevníků a projevem konformity ke skupinovým standardům (Vágnerová, 2012).

První vztahy se objevují většinou již na počátku pubescence (Říčan, 2006). Santrock (2012 in Vágnerová, 2012) uvádí, že zhruba 5% jedenáctiletých jedinců má zkušenost s chozením, které trvalo déle než dva měsíce. S přibývajícím věkem pak procento jedinců, kteří prožili nebo prožívají partnerský vztah, roste. Přesto však někteří patnáctiletí adolescenti, jak bylo ve výzkumu Lacinové, Michalčákové a Masopustové (2008) zjištěno, doposud nemají zkušenost s „chozením“. Romantický vztah však vydrží v tomto období zpravidla jen určitou dobu (často jen několik měsíců) a pak se rozpadá, jelikož neunes tlak reality a vlastního stereotypu (Vágnerová, 2012). Charakter těchto vztahů je tedy spíše přechodný a krátkodobý (v průměru 8 týdnů) (Lacinová, Michalčáková, & Masopustová, 2008). Nicméně tyto vztahy bývají dospívajícími jedinci velmi intenzivně prožívané, běžně se stávají frekventovaným předmětem denního snění a lze je považovat za jakýsi předstupeň opravdové lásky (Slaměník, 2011).

Teprve až na konci období dospívání, kdy má jedinec vymezenou vlastní identitu a je schopnější sdílet se svým partnerem jeho pocity, vzdát se kvůli němu uspokojení vlastních potřeb a harmonizovat požadavky obou, aniž by se jimi cítil ohrožen, dosahují partneři ve vztahu opravdové intimity (Vágnerová, 2012).

1.7.4 Sexualita

Sexualita představuje důležitou součást partnerského vztahu a zvláště v dospívání získává větší význam (Vágnerová, 2012). Sexuální aktivita v určité primitivní formě však nezačíná až v dospívání, nýbrž už dávno předtím. Nyní ovšem rychle narůstá frekvence aktivit a jejich diferenciací. Způsoby sexuálního chování jsou však výrazně ovlivňovány výchovnými a sociálními podmínkami, především současnými kulturními normami (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Říčan (2006) uvádí, že zpravidla kolem čtrnáctého roku začínají schůzky, při kterých dochází i k tělesnému sblížení. Zpočátku se pubescenti jen vodí za ruce. Postupem času přichází objímání, hlazení a polibky. Postup od prvního fyzického přiblížení až po sexuální styk však může trvat i několik let, ale nemusí to být pravidlem. Pohlavnímu styku obvykle ještě předchází experimentování s jinými způsoby uspokojování, které nemusí mít partnerský charakter. Může se jednat např. o autoerotiku, projevující se zalíbením ve vlastním těle a v manipulaci s ním při masturbaci či ojedinele o experimentaci na homoerotické úrovni, zaměřenou na získávání zkušeností s podobným objektem (Vágnerová, 2012).

Pokud jde o pohlavní styk, výsledky výzkumů v řadě zemí poukazují na snižování průměrného věku prvního koitu až k počátku střední adolescence (Macek, 2003). Podle Weisse (2010) se však trend snižování věku prvního pohlavního styku u nás v 90. letech minulého století zastavil. K první souloži (u obou pohlaví) tak dnes dochází průměrně mezi 17. a 18. rokem. Může však dojít i k urychlení nástupu sexuálního života například pod vlivem sociálního tlaku (snaha vyrovnat se kamarádům, získat sociální prestiž, snaha být jako dospělí apod.) (Vymětal et al., 2007). Pokud je totiž známo, že je někdo ještě nezkušený, může se stát terčem vtipů nebo dokonce výsměchu. Takové reakce vrstevníků pak obvykle zvyšují motivaci získat podobnou zkušenost a vyrovnat se požadované normě, přestože adolescent ještě potřebu pohlavního styku nepocítuje. Samotný pohlavní styk je tedy pro adolescenty podstatný jak biologicky, tak i psychosociálně a představuje určitý mezník v životě. Často bývá vnímán jako pomyslný most mezi dětstvím a dospělostí (Vágnerová, 2012).

1.7.5 Vztahy se sourozenci

Sourozenec může představovat v době dospívání důležitý referenční model. Sebepojetí pubescenta se totiž rozvíjí i ve vztahu k němu, přestože se situace může různit v závislosti na jejich pohlaví, věkové relaci nebo osobnostních rozdílech (Vágnerová, 2012). Vztahy se sourozenci jsou ale bezpochyby determinovány i celkovou rodinnou konstelací (Macek, 2003).

Macek (2003) tvrdí, že sourozenci jsou, pakliže nemají mezi sebou příliš velkou věkovou vzdálenost, pro dospívající jedince důležitými osobami ze dvou hlavních důvodů. Jednak jsou příslušníci stejné generace, mají podobné potřeby, postoje a zájmy. Mimoto se ale také aktivně podílejí na rodinné socializaci, tj. ovlivňují sourozence přímo i zprostředkovaně přes svůj vliv v různých rodinných konstelacích.

Pokud však věkový rozdíl sourozenců činí dva až tři roky, je považován z hlediska vzájemných vztahů za nejvíce negativní. Dle Macka (2003) je neoptimálnější, pokud sourozence dělí pouze jeden rok a méně či čtyři a více let. Sourozenci pak mezi sebou méně soupeří a vztahy se zlepšují. Vágnerová (2012) uvádí, že přibližně stejně staří sourozenci mohou vytvořit koalici založenou na vzájemné podpoře a pomoci, jež jim poslouží jako opora v osamostatňování. Nicméně se mezi sourozenci na rozdílné vývojové úrovni mohou zvyšovat rozdíly jejich názorů a preferencí a může dojít i k tomu, že si přestanou rozumět a v důsledku toho může klesnout četnost jejich kontaktů.

Starší sourozenci bývají v daném období dospívajícími napodobováni a obdivováni zpravidla více než předtím. Představují pro ně totiž vzor směřující k dosažení žádoucího postavení. Závidí jim především větší volnost a zralost. V některých případech však mohou mít dospívající opačnou tendenci, a sice tendenci k deidentifikaci a co největšímu odlišení. K tomuto jevu dochází zvláště tehdy, pokud je starší sourozenec úspěšný a dlouhodobě více ceněný.

Ve vztahu k mladším sourozencům bývají dospívající chlapci a dívky spíše nevraživí, jelikož je dětské nápady obtěžují. Někteří starší adolescenti se k mladšímu sourozenci mohou začít chovat autoritativním způsobem, což může vést k nárůstu asymetrie jejich vztahu (Vágnerová, 2012).

2 Rodina

Rodina bývá v povědomí dnešního člověka zakotvena jako společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Rodina dítěti zprostředkovává první sociální zkušenost. Učí ho přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Hlavní úlohou rodičů však zůstává příprava dětí a mladistvých na vstup do praktického života. Mimo socializačně – výchovné funkce pak rodina plní také funkci ekonomickou, tzn. že poskytuje hmotné zajištění členům rodiny. Rodina však hlavně poskytuje pro své členy, zejména pak pro děti, citové zázemí, které není schopna žádná jiná sociální instituce v uspokojivé míře naplnit. Rodina má tedy nezastupitelnou funkci v životě každého jedince. V průběhu dějin však došlo k jejímu vývoji a i ke změně postavení jejich jednotlivých členů (Kraus & Poláčková, 2001).

Dle Parsonse (1955 in Renzetti, Curran, 2003) vyrůstají současní adolescenti převážně v nukleárních rodinách s jedním sourozencem. Konkrétně jde podle autora o izolované nukleární rodiny a to z toho důvodu, že členové rodiny (tj. rodiče a jejich děti) představují samostatnou jednotku, na ostatních příbuzných finančně nezávislou. S ostatními příbuznými navíc ani nežijí ve společné domácnosti. Dalším významem zmíněné izolovanosti je i přenesení některých funkcí rodiny na jiné instituce.

2.1 Rodina s dospívajícím členem

Nástup dospívání je známkou normálního vývoje dítěte, jedná se tedy o potvrzení, že je vše v pořádku. Dospívání jedince však není pouze jeho privátní záležitostí, ale skutečností, jež zasahuje a ovlivňuje celou rodinu (Janošová, 2008). Dle Janošové (2008) je pro rodiče dospívání jejich potomků jistou zátěží a zdrojem nových obav a rizik, které s sebou toto vývojové období přináší. Někdy může být proces dospívání natolik problematický, že může být jakousi zátěžovou zkouškou rodinných vztahů. V některých případech může dojít k jejich vážnému narušení, které může vyústit až k přetrhání vztahů mezi jednotlivými členy rodiny. Dospívání dítěte také často uspíší většinu procesů probíhajících uvnitř rodiny, jako je např. vzájemné odcizování rodičů, které může skončit rozvedem. V současných rodinách jsou rodiče často rozvedeni, adolescenti tak můžou žít i v neúplných rodinách či doplněných rodinách (s nevlastním rodičem) (Šimková, 2010).

Dospívání potomků zapříčiňuje i změny v identitě jejich rodičů. „Skutečnost, že jejich potomek nabývá kompetencí dospělého člověka a že některé z jeho schopností začínají dosahovat životního vrcholu, je pro rodiče informací i o nich samotných“ (Janošová, 2008, 216). Rodiče se musí postupně naučit akceptovat generaci mladších na partnerské úrovni. V některých kvalitách a schopnostech se totiž začíná projevovat převaha dospívajících jedinců související s ženskou a mužskou rolí. Potomci mohou konkurovat svým rodičům např. v síle nebo kráse. V takovéto situaci je pak značně důležité, aby tyto změny rodiče přijali, a to nejen pro potomky, ale i pro sebe samé (Janošová, 2008).

2.1.1 Dospívající dívka a chlapec v rodině

Dívky v této životní etapě vnímají v rodině určité nevýhody. Jedná se především o menší svobodu pohybu, ale také o to, že jsou svou rodinou a svým okolím silněji orientovány do role pečující hospodyně. Dívky totiž mívají na starosti domácí povinnosti v mnohem větší míře než chlapci (Janošová, 2005 in Janošová, 2008).

Pokud jde o dospívající chlapce, ti bývají zpravidla méně sdílní, než dívky, a tak se přehled rodičů o jejich celodenních aktivitách stává jen strohým obrysem (Matoušek, 1997). V době dospívání pak obecně dochází u dívek a chlapců k ubývání společně stráveného času s rodiči (Janošová, 2008).

2.2 Rodiče dospívajícího jedince

Věk rodičů adolescentů se pohybuje zpravidla kolem 40 let. Většina z nich se tak ocitá na hranici mladé a střední dospělosti (Vágnerová, 2007). V tomto vývojovém období má dospělý již mnoho zkušeností, které může využívat jak v sociálním, osobním, tak profesním životě. Zároveň si však ale začíná uvědomovat i limitovanost svého života a svých budoucích sil (Langmeier & Krejčířová, 2006). Mnozí rodiče se potýkají s tzv. krizí středního věku. Krizí středního věku se rozumí určitá krize identity. Zjednodušeně lze říci, že jde o období bilancování. Jedinec rekapituluje svůj dosavadní život, zpětně ho podrobuje hodnocení. Člověk si klade otázky jako např. zda je spokojený s minulou volbou profesní dráhy, výběrem partnera nebo s výchovou svých dětí. Často se objevují pocity prázdnoty, nesmýslivosti dosavadního konání, nespokojenost se životem, které vyplývají z neuskutečněných snů a plánů. A tak jedinci přemýšlí o své budoucnosti a hledají případně nový životní cíl (Vágnerová, 2007).

V této době se rodiče také mají postupně připravit na odchod dětí z domova, který bývá pro oba rodiče trpký. Odchod dětí z domova chápou zejména matky tak, že „už je nikdo nepotřebuje“, protože mimo výchovy dětí si dříve nevytvořily žádné jiné skutečné hodnotné cíle života (Langmeier & Krejčířová, 2006).

2.3 Proměna vztahů mezi rodiči a dospívajícím potomkem

Přestože si rodina udržuje své výlučné postavení i v době dospívání, postupně dochází k proměně vzájemných vztahů mezi jejími členy. Infantilní závislost dítěte na rodičích má být nahrazena zralejším a vyrovnanějším citovým vztahem (Vágnerová, 2012). Thorová (2015) uvádí, že hierarchicky vertikálně uspořádaný vztah se přesouvá do horizontální polohy, stává se více symetrickým a demokratickým. Emoční závislost se tak proměňuje v reciproční vztah vzájemné podpory, respektu a spolupráce.

Adolescent se již od počátku dospívání aktivně snaží o dosažení nezávislosti, nové kompetence si však musí vyjednat s rodiči, často i přes jejich odpor, a tak dochází ke konfliktům (Thorová, 2015). Jednou z nejčastějších příčin konfliktů je zvýšená kritičnost vůči rodičům (Slaměník, 2011). Adolescent už zjistil, že jeho rodiče nejsou neomylní a všemocní, a tak jejich nadřazená role dospělé autority přestává být tabuizována (Vágnerová, 2012). Na výtky či přání ze strany rodičů tak dospívající často reaguje velmi podrážděně (Slaměník, 2011). Častým zdrojem konfliktů může být i přístup rodičů k dospívajícímu potomkovi. Rodiče v této době zauímají k dospívajícímu rozporuplný přístup, na jedné straně od něj očekávají zodpovědnost a pracovitost, ale zároveň, na straně druhé, se k němu stále chovají jako k dítěti. Sám adolescent však prožívá obdobný konflikt mezi touhou po samostatnosti a touhou po dětství bez starostí a povinností (Farková, 2009).

V dřívějších pohledech na adolescenci se vyhocení mezigeneračních vztahů jevílo prakticky jako nezbytný předpoklad pro překonání závislosti na autoritách a jako jediná cesta, jak dosáhnout vlastní autonomie. V současné době již tak vyhraněný názor téměř nenajdeme (Macek, 2004). Dle mnohých autorů (Grotevand & Cooper, 1985 in Macek & Štefánková, 2006; Macek, 2003) je však velmi důležité, aby dospívající měli pocit, že mohou rodičům svobodně sdělovat své názory a pocity, že je rodiče poslouchají (přestože s nimi ne vždy souhlasí). Konflikty pak nejsou tak fatální a nemají negativní dopad na sebevědomí a sebeúctu dítěte, naopak mohou přispívat i k sebeprosazení a sebezpečetření.

Větší sociální a psychická nezávislost na rodičích se někdy dostává do rozporu s přetrvávající ekonomickou závislostí, která byla charakteristická především pro kategorii vysokoškolských studentů. Dnes se ale do této skupiny řadí i starší adolescenti bez zaměstnání či jde o jedince odcházející na „zkušenu“ do zahraničí aj. (Langmeier & Krejčířová, 2006).

Proces emancipace je bezpochyby náročný pro obě strany, jak pro dospívajícího, tak i pro jeho rodiče (Langmeier & Krejčířová, 2006). Langmeier s Krejčířovou (2006) upozorňují na to, že pokud se dospívajícímu nepodaří uvolnit z přílišné závislosti na rodičích a přesunout alespoň z části své vazby na vrstevníky, může se láska k rodičům proměnit až v nenávisť a úcta v pohrdání.

2.3.1 Komunikace mezi rodiči a dospívajícím potomkem

Jak se rodina v průběhu svého vývoje pozměňuje, mění se i výchova a charakter interakcí uvnitř ní (Gillnerová, 2008).

Dospívající tráví se svými rodiči stále méně času, a tak ubývá i jejich vzájemné komunikace a sdílení zážitků. Kvalita jejich interakce bývá často poznamenána napětím pramenícím z rozdílných postojů a potřeb (Vágnerová, 2012). Rodiče mají často tendenci komunikovat s adolescentem stále jako s dítětem, na což jsou dospívající jedinci značně citliví (Godetová, 2001). Dospívající jedinec chce být brán za rovnocenného partnera, a pakliže tomu tak není, odmítá komunikovat a provokuje. V rámci komunikace také existují témata, o kterých adolescent odmítá s rodiči mluvit. Zdánlivá uzavřenost dospívajících je tedy způsobena úbytkem témat, která by mohl s rodiči sdílet či neochotou zabývat se tím, co považují za důležité rodiče (Vágnerová, 2012). Komunikování s adolescentem může být obtížné i z toho důvodu, že jeho verbální dovednosti nejsou ještě plně rozvinuty (Orvin, 2001).

Podle Vágnerové (2012) se však na narušení komunikace podílí i dospělí, a sice svou netrpělivostí, znechucením a únavou, v níž často řeší komunikační problém autoritativní zkratkou, jež k ničemu nevede. Komunikaci může narušit i ulpívání na nepodstatných detailech, jako je např. oblečení či účes adolescenta, díky nimž se často nedostanou k důležitějším tématům.

Laursen a Collins (1994 in Vangelisti, 2004) uvádějí, že k neshodám dochází mnohem častěji v komunikaci dospívajícího s matkou než s otcem. Četnější konflikty

s matkou vysvětlují Lamb a Lewisová (2004) tím, že k matkám mají dospívající bližší vztah než k otcům a zpravidla jsou s nimi i v častějším kontaktu. Dospívající jedinci, zejména pak dívky, vnímají své matky jako mnohem více naslouchající a chápající než jejich otce a zřejmě z tohoto důvodu, probírají s matkami i více osobní a emoční záležitosti (Youniss & Smoller, 1985 in Smetana, Metzger, Gettman, & Campione-Barr, 2006). Ackardová, Neumark-Sztainerová, Storyová a Perryová (2006) potvrzují, že dívky jsou schopny méně otevřeně hovořit o problémech se svým otcem než chlapci, zatímco v komunikaci s matkou žádné rozdíly zaznamenány nebyly.

2.4 Vztah mezi matkou a dítětem

Tím, že je matka s dítětem v kontaktu již před jeho narozením, získává jistou výhodu před otcem (Sedláček & Plesková, 2008). Mnozí autoři (Bowlby, 2010; Matějček, 2008) se domnívají, že vztah matky s dítětem v prvních fázích života je zcela zásadní. Vztah s pečující osobou nám totiž určuje podobu budoucích vztahů s lidmi, ale zároveň i vztah k sobě samému.

2.4.1 Připoutání a citová vazba

Bowlby (1969 in Thorová, 2015), autor teorie vazby (citového připoutání), definoval vazbu jako jedinečné emoční pouto vznikající mezi pečující osobou a dítětem, které se vyznačuje instinktivní potřebou dítěte vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, především ve stresových situacích pro naplnění potřeby ochrany a dosažení pocitu bezpečí. Raná citová vazba mezi matkou a dítětem je tedy založena na péči, fyzickém kontaktu, citovosti a vnímavosti. Tato raná sociální vazba primárního pečovatele s dítětem je ale kvalitativně rozdílná od ostatních vazeb a její narušení způsobuje deprivaci se závažnými důsledky pro další život. Kritické období pro vznik vazby je, podle Bowlbyho (1969 in Thorová, 2015), mezi 6 a 12 měsíci, poté už to není možné.

Typy připoutání

Vztahem mezi dítětem a matkou se zabývala také Ainsworthová, která rozlišila tři základní typy emočního připoutání, a sice úzkostně vyhýbavý, bezpečně připoutaný, úzkostně vzdorující typ (Ainsworth & Wittig, 1969 in Thorová, 2015; Ainsworth, Blehar,

Waters, & Wall, 2015). Každý typ připoutání se vyznačuje určitým chováním matky i dítěte a promítá se i do budoucích sociálních vztahů.

Úzkostně vyhýbavý typ nejistého připoutání je charakteristický tím, že matka často nereaguje na potřeby svého dítěte, a tak dítě svou matku ignoruje, nevěnuje ji moc pozornosti a neprojevuje emoce. Takové děti pak mají v budoucnu problémy s navazováním blízkých, vřelých vztahů a spíše usilují o nezávislost. Emoční intimitu nepovažují za příliš důležitou a své pocity spíše neprojevují.

Úzkostně vzdorující typ nejistého připoutání vzniká, pokud matka potřeby dítěte uspokojuje velmi nekonzistentně, tzn. že v jednu chvíli je vřelá a chápající, v druhou chvíli je odmítající a ignorující. Díky tomu je pak dítě převážně pasivní, bojí se zkoumat okolní svět. Přestože se dítě s tímto typem připoutání snaží být v blízkosti své matky, reaguje na ni negativisticky (např. strká do ní, nepřítulí se). V budoucnu pak tito jedinci vyhledávají emoční a intimní vztahy, touží po ocenění druhých, ale současně se ve vztazích cítí nejistí a často o sobě pochybují. Typická je i přílišná závislost na ostatních (Thorová, 2015).

Mainová a Solomonová (1990 in Thorová, 2015) rozšířily stávající typy připoutání ještě o typ dezorganizovaný, kde jde o kombinaci chování nejistých typů připoutání (úzkostně vyhýbavý a úzkostně vzdorující typ) a dalších nestandardních projevů.

Nejrozšířenějším typem v porovnání s ostatními je však bezpečné připoutání dítěte k matce, které převládá téměř u 70 % dětí. O bezpečném připoutání hovoříme, pokud matka na své dítě reaguje adekvátně a konzistentně se snaží o uspokojení jeho potřeb. Pro dítě tak matka představuje bezpečnou základnu, kterou potřebuje pro získání pocitu jistoty. V dospělosti jsou pak tyto děti schopné navázat emočně blízké vztahy, ale zároveň touží i po nezávislosti. Ke vztahům přistupují pozitivně a cítí se v nich spokojeni. Bezpečné pouto je tedy předpokladem dobrého psychosociálního vývoje (Thorová, 2015).

2.4.2 Citová vazba v období dospívání

V období dospívání prochází citová vazba bezesporu určitými změnami, odtud se totiž dospívající jedinci stávají méně závislími na svých rodičích a více se zaměřují na vztahy s jejich vrstevníky. Přesto ale stále potřebují matku, která jim poskytne základní jistotu, přičemž intenzita této potřeby se mění podle aktuálních vývojových potřeb (Dubois-Comtois, Cyr, Pascuzzo, Lessard, & Poulin, 2013). Raudinová, Fergusson a Horwood (2013) rovněž uvádí, že prvotní vztah s rodiči je důležitý ještě dlouho po skončení raného

dětství. Výzkum Ruhlové, Dolenové a Buhrmestera (2014) však ukazuje, že vztah mezi matkou a dítětem v raném dětství určuje jejich vztah v dospívání a dospělosti jen částečně. Podle autorů by mohl mít na pozdější vztah mezi matkou a dítětem v dospívání a dospělosti vliv také gender a vztahové zkušenosti (např. emoční podpora, pozitivní postoj rodičů, synchronizace rodič - dítě).

Gallarínová a Allonso-Arbiol (2012) uvádějí, že pro podporu bezpečné vazby mezi dospívajícími potomky a jejich rodiči je důležitá akceptace ze strany rodičů. Akceptace dospívajících potomků jejich rodiči podporuje bezpečnou vazbu mezi nimi. Ruhlová et al. (2014) potvrzují, že pozitivní vztahové zkušenosti (podpora, spokojenost, souhlas, přátelství, prosazení) s matkami a otci by mohly predikovat zvýšení bezpečné vazby v době dospívání. Negativní vztahové zkušenosti (konflikty, kritizování, nátlak) pak naopak snižují bezpečnou vazbu v dospívání a často jsou příčinou konfliktů mezi matkami a dospívajícími jedinci (Allen, McElhaney, Kuperminc, & Jodl (2004).

2.4.3 Vztah mezi matkou a dcerou v období dospívání

Vztah dospívající dcery a matky má specifický charakter. Mezi matkou a dcerou se zpravidla vytváří společenství vzájemné opory. V adolescenci však může být tento vztah ohrožen vzájemnou rivalitou vznikající z potřeby dívky zdůraznit své vlastní kvality týkající se její ženské role a z potřeby matky tuto tendenci potlačit. Dcera ale potřebuje od své matky především podporu při zvládnání a naplňování ženské role. A tak by ji matka neměla držet v postavení dítěte, přehnaně ji kritizovat a opovržlivě hodnotit její chování i vzhled (Vágnerová, 2012).

Přestože mají matky radost z dobře se vyvíjející dcery, současně však ztrácejí jistotu v mateřské, ale i v obecně ženské roli (Vágnerová, 2012). Dospívající dívky tak často svým matkám vyčítají, že se nechaly zmanipulovat do určitého druhu „otroctví“, že jsou vyčerpané, bez opravdového vztahu k sobě samým. Díky tomu, pak nemohou být pro své dcery vzorem, i když jsou jimi milovány (Seebauer & Helus (2002) in Helus (2009).

Obecně platí, že bližší vztah s matkou udržují spíše dcery (Janošová, 2008). Dle výzkumu Choiové, Hutchisona, Lembergera a Popa (2012) vykazují dospívající dívky rovněž i více jistějších vazeb se svými matkami než adolescentní chlapci. Blízké vztahy matek a dcer pak mají tendenci přetrvávat i v dalších letech, zatímco dosavadní nezávislost synů na svých matkách se naopak spíše prohlubuje (Janošová, 2008).

2.4.4 Vztah mezi matkou a synem v období dospívání

Vztah matky k dospívajícímu synovi bývá zpravidla tolerantnější a méně kritický. Zejména pokud jde o domácí práce, matky kladou na své syny obecně menší požadavky než na své dcery. Pro dospívající chlapce představuje matka model ženské role, a tak se často ve vztahu k ní snaží prosazovat, experimentují s rozvíjející se mužskou dominancí. Na druhou stranu však matku ze své pozice dospívajícího muže i často hájí a chrání (Vágnerová, 2012).

Pro každého chlapce v době dospívání je ale vývojově nezbytné uvolnit se z vazby k matce. Dospívající syn se potřebuje od své matky odpoutat, aby si potvrdil svou mužskou identitu, a proto se neuvědoměle chová tak, aby svou matku odpudil. Velmi často tak překračuje pravidla, kterým ho matka učila, nestojí o její péči a dává jí to značně najevo. Odmítá také matku poslouchat a na její požadavky reaguje negativisticky. Ke zdravému uvolňování vazby mezi matkou a synem značně přispívá fungující vztah s otcem. V případě, že ale otec v rodině chybí, může vztah matky s dospívajícím synem nabývat extrémního charakteru (Vágnerová, 2012). Podle Corneaua (2000) nebývá výjimkou, že syn dokonce zastoupí roli otce nebo matčina partnera. Silná citová vazba mezi matkou a synem a nadměrná péče matky však může mít negativní dopad na přirozený vývoj dospívajícího chlapce (Vágnerová, 2012). Pokud si totiž matka svého syna příliš připoutá, může mu zabránit ve vlastní samostatnosti a zároveň ve schopnosti navazovat vztahy k dalším ženám (Corneau, 2000).

Praktická část

Diplomová práce se zabývá obdobím dospívání, respektive tím, jak matky nahlíží na toto vývojové období u svých dětí.

S ohledem na povahu daného tématu byl zvolen kvalitativní přístup k výzkumu, jelikož umožňuje jít do hloubky dané problematiky a podat její podrobný popis.

3 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Diplomová práce si klade za cíl přiblížit, jak matky vnímají, prožívají a případně i reagují na období dospívání svého dítěte a změny s tím spojené. Zohledněn bude i vztah mezi matkou a jejím potomkem a jeho proměny na pozadí období dospívání.

Na základě zmíněného výzkumného cíle práce byla stanovena hlavní výzkumná otázka.

Jak matky nahlíží na období dospívání svých dětí?

Tato výzkumná otázka byla následně rozdělena na několik specifických otázek.

1. Jaký byl vztah mezi matkou a dítětem v dětství?
2. Jaký je vztah mezi matkou a dítětem v dospívání?
3. Jakých změn si matky všímají v rámci období dospívání dítěte?
4. Jak matky vnímají dané změny?
5. Jak matky prožívají dané změny?
6. Jak matky zvládají dané změny?
7. Jaký význam má období dospívání dítěte pro matku?

Výzkumné otázky byly dále rozpracovány a formulovány do otázek, z nichž byl následně sestaven seznam otázek pro rozhovor (viz Příloha 2).

3.1 Výzkumný vzorek

3.1.1 Strategie výběru výzkumného vzorku

Pro výběr výzkumného vzorku byla zvolena strategie záměrného výběru, pro kterou je charakteristické vyhledávání účastníků podle jejich určitých vlastností. Konkrétně byla uplatněna strategie prostého záměrného výběru, jež je založena na výběru vhodných jedinců souhlasících s účastí ve výzkumu mezi potencionálními účastníky výzkumu (tj. účastníky, kteří splňují určité kritérium či soubor kritérií) (Miovský, 2006). Zmíněný způsob výběru byl použit vzhledem k malému výběrovému souboru a poměrně snadné dostupnosti jedinců, kteří náleželi do základního souboru.

Potencionální respondenti byli vybíráni na základě dvou kritérií. Všichni účastníci výzkumu museli být ženského pohlaví a mít dítě ve věku 17- 20 let. Všechny ženy pak byly požádány o spolupráci osobně.

3.1.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvořily matky adolescentů, jelikož při osobních proměnách potomka stojí otcové často tak nějak stranou. Dospívající dívky i chlapečci tak mívají zpravidla lepší vztahy s matkou než s otcem (Gergen & Davis, 1997 in Janošová, 2008). Výzkumný vzorek tvořilo celkem šest respondentek. Původně bylo osloveno osm žen, avšak pouze šest z nich s účastí ve výzkumu souhlasilo.

Dotazované matky se pohybovaly ve věkovém rozmezí 38 – 47 let. Polovina respondentek měla dcery ve věku 17, 19 a 20 let, zbylé ženy měly syny ve věku 18, 19 a 20 let. Všichni potomci účastnic výzkumu se tedy nacházeli v pozdní adolescenci. Toto kritérium bylo zvoleno záměrně a to z toho důvodu, aby bylo ve výzkumu zohledněno téměř celé období dospívání potomků a zároveň byla zmíněná vývojová etapa stále poměrně aktuální, což umožňuje hlubší vhled do dané problematiky. Všechny účastnice výzkumu žijí ve společné domácnosti se svými dětmi v Rokycanech a blízkém okolí. Polovina respondentek žije v manželství, jejich potomci tak vyrůstali v úplné rodině. Druhá polovina žen je rozvedená, přičemž ve všech případech proběhl rozvod před začátkem období dospívání dětí. Po rozvodu si všechny účastnice výzkumu našly nové partnery, tzn. že jejich děti vyrůstaly s nevlastními otci. Všechny respondentky mají střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou s výjimkou jedné z nich, ta absolvovala střední školu s výučním listem.

3.2 Metody sběru dat

Sběr dat byl proveden pomocí rozhovoru. Švaříček, Šed'ová et al. (2007) definují rozhovor jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu obvykle jedním badatelem pomocí otevřených otázek. V rámci tohoto výzkumu byl proveden konkrétně polostrukturovaný rozhovor, jenž vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek. Dle Hendla (2005) se polostrukturovaný rozhovor vyznačuje pružností celého procesu získávání informací. Polostrukturované interview totiž umožňuje pokládání doplňujících otázek, čímž lze dosáhnout vyšší přesnosti a výtěžnosti v porovnání s klasickým plně strukturovaným rozhovorem (Mioviský, 2006).

3.3 Sběr dat

Setkání s respondentkami se zpravidla uskutečnilo na základě telefonické domluvy, ojediněle se jednalo o ústní domluvu. Většina rozhovorů proběhla v domácnostech oslovených žen, kde byly pro jejich realizaci vhodné podmínky (klid i dostatek času). Dvě interview pak proběhla, na přání účastnic výzkumu, v místě jejich zaměstnání. Zde však nebylo snadné zajistit vhodné podmínky pro provádění rozhovorů.

Na začátku každého setkání byl respondentkám objasněn účel našeho setkání, jeho průběh, témata rozhovoru a další okolnosti výzkumu. Účastnice výzkumu byly také upozorněny na to, že mají právo na některé otázky neodpovídat, a že mohou setkání kdykoliv ukončit. Před zahájením samotného rozhovoru pak byly respondentky požádány o souhlas s nahráváním rozhovoru na diktafon. Každý rozhovor pak trval přibližně 40 – 50 minut.

3.4 Způsob zpracování dat

Pro rámcové uspořádání tohoto výzkumu byla zvolena zakotvená teorie obsahující řadu systematických induktivních postupů kvalitativního přístupu pro vytvoření teorie zkoumaného jevu, který reprezentuje. Tato teorie je odhalována, vytvářena a ověřována systematickým shromažďováním a analýzou údajů o zkoumaném jevu (Švaříček & Šed'ová et al., 2007). Švaříček s Šed'ovou et al. (2007) ale zdůrazňují, že zakotvená teorie se může lišit v přístupu ke kódování získaných dat. U Strausse a Corbinové (1999, in Švaříček & Šed'ová et al., 2007) jde o tři fáze kódování, a sice o kódování otevřené, axiální a selektivní.

Všechny rozhovory byly doslovně přepsány za pomoci audiovizuálního záznamu, (ukázka přepisu rozhovorů viz Příloha 3). Následně proběhlo otevřené kódování, při němž je text rozbit na jednotky. Vzniklým jednotkám jsou poté přidělovány kódy (označení). Následně byl ke každému přepsanému rozhovoru vytvořen seznam kódů. Dané kódy byly dále seskupovány podle podobnosti nebo jiné vnitřní souvislosti do jednotlivých kategorií a subkategorií (Švaříček & Šedřová et al., 2007). V další fázi bylo provedeno axiální kódování, pomocí kterého jsou údaje znovu uspořádány prostřednictvím vytvářených spojení (vazeb) mezi kategoriemi (Miovský, 2006). „Za tímto účelem se používá tzv. paradigmatický model“ (Švaříček & Šedřová et al., 2007, 232), který má definované složky a doporučenou strukturu (Švaříček & Šedřová et al. 2007). Poslední etapou je selektivní kódování, během kterého se kolem vybrané klíčové kategorie organizuje základní analytický příběh. Tato fáze však nebyla, díky náročnosti celého procesu, v rámci tohoto výzkumu realizována (Strauss & Corbin, 1999 in Švaříček & Šedřová et al., 2007).

3.5 Etika výzkumu

Respondentky byly vždy před začátkem rozhovoru ujištěny o zachování jejich anonymity, tj. že nebudou zveřejněna žádná data, podle kterých by mohli čtenáři práce identifikovat jednotlivé účastnice výzkumu. Zúčastněným ženám proto byla přiřazena fiktivní jména. Dále byly ubezpečeny o tom, že všechny odpovědi slouží výhradně pro účely této diplomové práce a nebudou tedy nikomu sdělovány. Zvuková nahrávka pořízená v průběhu rozhovoru slouží rovněž pouze pro účely jeho přepisu, který je nezbytný pro další práci se sdělenými informacemi. Uchována bude vždy jenom po dobu zpracování dat. Účastnicím výzkumu byl rovněž poskytnut prostor pro jejich případné dotazy. Před zahájením rozhovoru pak byla každá respondentka požádána o podepsání informovaného souhlasu (viz Příloha 1). Na závěr byly všechny probandky informovány o tom, že v případě zájmu jim mohou být výsledky výzkumu zaslány v elektronické podobě (e-mail).

4 Analýza a interpretace dat

Na základě otevřeného kódování přeepsaných rozhovorů a následným seskupováním a porovnáváním těchto kódů byly vytvořeny kategorie. Vzniklé kategorie pak byly pomocí axiálního kódování dosazeny do paradigmatického modelu viz Tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Paradigmatický model

Příčinné podmínky	Jev	Kontext	Intervenující podmínky	Strategie jednání a interakce	Následky
období dospívání	změny u dospívajících jedinců	zkušenosti; osobnost jedince	pohlaví; věk; kvalita vztahu mezi matkou a dítětem	zvládnání změn	omezení změnami

Vytvoření paradigmatického modelu umožnilo následné seřídění důležitých kategorií a subkategorií do následující tabulky.

Tabulka č. 2: Seznam kategorií a subkategorií

Kategorie	Subkategorie
Výchova dítěte	Hodnocení výchovy
	Způsob výchovy
Vztah matky a dítěte v dětství	Hodnocení vztahu
	Charakteristika vztahu
	Podstata vztahu
	Projevy vztahu
Představy o dospívání dítěte	Povaha představ
Období dospívání matky	Změny v dospívání
Začátek období dospívání dítěte z pohledu matky	Časové vymezení
	Posuzování nástupu období dospívání dítěte matkou
Změny v období dospívání dítěte	Chování
	Péče o vzhled
	Fyzické změny
	Škola
	Zájmy
	Sociální změny
	Kognitivní změny
	Partnerské vztahy
Pohled matky na období dospívání dítěte	Vnímání změn
	Prožívání změn
	Zvládání změn
	Osobní význam pro matku
	Sourozenci dospívajících dětí
Vztah matky s dítětem v dospívání	Charakteristika vztahu
	Podstata vztahu
	Hloubka vztahu
	Komunikace
Negativní stránky období dospívání dítěte z pohledu matky	Chování (užívání návykových látek)
	Škola

Pozitivní stránky období dospívání dítěte z pohledu matky	Chování dospívajícího dítěte
Přání matky	Vzdělání
	Vlastnosti dítěte
	Partnerské vztahy
	Zájmy
	Domácí povinnosti
	Sociální vztahy
	Chování
Pozornost věnovaná období dospívání dítěte	Míra pozornosti
	Sdílení změn u dospívajících dětí
Vliv období dospívání dítěte na rodinu	Chod domácnosti
	Vztahy v rodině
	Vztah matky a jejího manžela/partnera
Celkové vnímání období dospívání dítěte	Povaha vnímání

Tabulka č. 2 ukazuje seznam základních kategorií a subkategorií, které budou dále rozepsány v následujících kapitolách.

4.1 Výchova dítěte

Přestože období dospívání představuje samostatné vývojové období, nelze jej chápat izolovaně. Do období dospívání každého jedince se bezpochyby promítá i průběh celého dětství jedince. Pro ucelenější pohled na období dospívání jsem se tedy zaměřila i na to, jak matky popisují a hodnotí jejich vztah s dítětem, výchovu svého dítěte atd.

Většina respondentek charakterizovala způsob výchovy svého dítěte jako převážně kamarádský, ale s nastavenými hranicemi. Pavla: *„Tak jako kamarádsky, ale občas jsem musela i ráznějš zakročit.“* Jitka: *„Výchova? Jako kamarádská, ale všechno má své meze a hranice.“* Radka: *„Myslím, že jsme nerozmažovali tak nějak...on jako nebyl vysloveně zlobivý dítě, tak jako docela i poslouchal, byl upovídanej, ale problémy nebyly žádné, všechno spíš formou kamaráda, kamarádky.“* Michaela: *„Já bych řekla, že když byl dítě, že byl hodnej, že nebylo třeba nějak razantně je usměrňovat nebo prostě je... všechno domluvou, poslechnul, ani se třeba nějak nebili s tím mladším.“* U některých dětí pak matky používaly k výchově i různé pomůcky. Michaela: *„Platily u nás výstražný. Měla jsem namalovanou měchačku... a prostě pojd' si pro výstražnou, takhle jsem ho... a pak byl hodnej.“* Eliška: *„U syna probíhala výchova úplně v klidu, on byl bezproblémové dítě, tam jsme v podstatě žádné problémy neměli. Když, tak vlastně manžel zavedl na syna takovýho pavoučka hodňouška zlobouška, takže když něco, tak jsme používali tuhle věc a úplně v pohodě.“*

Co se týká hodnocení výchovy ze strany matek, hodně z nich není se způsobem výchovy svého dítěte spokojených a zpětně by, podle jejich slov, udělaly ne jednu věc jinak. Věra: *„Jinak bych asi udělala to, že měla všechno. Že opravdu to, co chtěla, je to blbý, ale dostala. Takže zpětně, to co by chtěla, by nedostala.“* Jitka: *„Možná s odstupem času, když byly děti hodně malinký, tak bych možná tak přísná nebyla v nějakých momentech.“*

Respondentka Eliška, na otázku, co by udělala ve výchově svého syna, odpověděla takto: *„Co bych já udělala jinak? Už bych neměla druhý dítě. Já bych řekla, že tam jakoby je syn poznamenaněj...prostě je tam něco, jak přišla dcera na svět. To mu sice bylo 6 let, ale je to tam. Něco se v něm zlomilo.“*

Naopak Radka s Pavlou by na výchově svých dětí nechtěly nic měnit. Radka: *„Asi bych nic změnit nechtěla, myslím si, že tam nebylo nic zásadního....“* Pavla: *„Já si myslím, že ne. Ne, nic by nenapadlo, co bych mohla změnit.“*

4.2 Vztah matky a dítěte v dětství

Všechny účastnice výzkumu hodnotily jejich vztah k dítěti v dětství velmi pozitivně. Jitka: „*Já bych řekla, že jsme měly a pořád máme hezkej vztah.*“ Michaela: „*Já si myslím, že dobrej vztah.*“ Některé matky pak jejich vztah k dětem v dětství ještě blíže charakterizovaly. Radka: „*Jako dobrý. Jak říkám, furt takovej kamarádskej vztah. Když něco třeba, jako když by se předváděl a když by to přehnal, tam jsem mu to dala jasně najevo. Hele, tak to už jako stačí. Jakože už ne, takhle jako... Jako otevřenej vztah hodně.*“ Věra: „*No spíš jako kamarádskej vztah. Jako matka a dcera, tam si myslím, že to není úplně.*“ Pavla: „*Prostě kamarádky, já jsem sice matka, ona je dcera, ale v podstatě jsme spolu vycházely a vycházíme doted' fakt jako kamarádky.*“

Respondentky také často zmiňovaly, na čem byl či stále je, založen jejich vztah. Věra: „*No samozřejmě důvěra, pokud' tam není důvěra, tak jednak ani ona se mi nesvěří, neřekne mi jaký má problémy. Tak kdyby tam nebyla, tak je to špatný no.*“ Rovněž i pro Radku a Elišku byla a je v jejich vztahu se syny důležitá důvěra. Radka: „*No ta otevřenost a důvěra.*“ Eliška: „*Co bylo důležitý? U nás byla důležitá ta důvěra a to jako zklamal.*“ Jitka navíc uvádí i další, pro ni, důležitý aspekt vztahu: „*Tak asi i o tý komunikaci je to i...*“ Pavla, na otázku, co bylo pro důležité ve vztahu s její dcerou v dětství důležité, odpověděla takto: „*No my vlastně odmalinka jsme se měly rády, už vlastně jsme si hned vybudovaly takovej nějakaj ten vztah, vlastně už odmalá, by se dalo říct. A jako v podstatě na sebe nedáme dopustit.*“ Podstatou jejich vztahu je tedy zejména láska a náklonnost, která se podle Pavliny výpovědi projevuje častou potřebou být s dcerou v kontaktu pomocí mobilního telefonu.

4.3 Představy o dospívání dítěte

V rámci rozhovoru byla věnována pozornost i tomu, jaké měly matky představy o dospívání svého dítěte. Představy matek totiž mohou mít vliv na vnímání samotného období dospívání dítěte. Některé respondentky, jak je patrné z jejich výpovědí, nevěnovaly nadcházejícímu období dospívání svých dětí příliš pozornosti. Eliška: „*Já jsem o tom nikdy nějak nepřemýšlela. Jak všichni říkali, že čím větší děti, tím větší starosti. Tak když ty děti maj, tak si to nikdo nepřipouští, že by to tak mohlo být. A je to pravda prostě. Nebo teda aspoň mýho syna to tak je, že ty starosti s ním, bych řekla, že ted' máme větší.*“ Pokud matky přemýšlely či si představovaly období dospívání svého dítěte, měly jejich představy jak pozitivní, tak negativní charakter. Michaela: „*Já jsem si myslela, že to půjde tak nějak*

hladce, tak jak šlo to dětství, tak tak že půjde i to dospívání.“ Věra: *„ To jsem si určitě řekla, jak to bude vypadat, jak to bude probíhat... Ale možná jsem měla ty představy, že až bude starší, že budeme chodit třeba do divadla, do kina.“* Odlišné představy o dospívání svých dcer měla Jitka s Pavlou. Jitka: *„ Ta asi možná jsem z toho měla větší obavy, já bych řekla, že zatím to probíhá v klidu.“* Pavla: *„ No čekala jsem určitě třeba nějaký problém, že třeba bude vzdorovitá nebo podobně, ale naštěstí ona je celkem rozumná v tom období dospívání, takže žádný excesy nebyly.“*

4.4 Období dospívání matky

V rozhovoru bylo rovněž zjišťováno i to, jaké bylo období dospívání matek a zda je na dospívání matek a jejich dětí případně něco podobného.

Jak je z výpovědí respondentek patrné, většina z nich měla tendenci srovnávat své dospívání s dospíváním svých dětí, přičemž poměrně často spatřovaly ve svém dospívání a v dospívání svých dětí určitou shodu. Jitka: *„ Tak u mě taky, já tím, že jsem vyrůstala na samotě, takže já si myslím, že to taky bylo všechno v poklidu.“* Věra: *„ To je spíš o tom vztahu, co má s přítelem, že je stejně hloupá, jako jsem byla já.“*

V souvislosti s vlastním dospíváním matky často zmiňovaly vztahy s jejich rodiči. Michaela uvedla: *„ Matku jsem měla přísnou, ale nepamatuji si, že bych měla nějaký... nikam celkem mě moc nepouštěli, musela jsem být furt doma a tak. Ale nepamatuju si nějaký konflikt nebo třeba, že bychom spolu měly nějaký konflikt.“* Dominantní vzpomínkou na své období dospívání zůstal i pro Elišku vztah s matkou. Eliška: *„ Tak já jsem v podstatě taky byla bezproblémový dítě. Všechno bylo tak nějak v pohodě, vlastně 4 roky jsem strávila mimo rodinu na intru. Takže tam to bylo jakoby z mé strany v klidu, no pak akorát spíš až když jsem se vrátila z průmyslovky, tak tam jsme si prostě nerozuměly s mamkou. No vlastně skoro celou dobu jsme si nerozuměly. Až když jsem se odstěhovala, tak jsme se daly dohromady.“* Také v Eliščině období dospívání a v dospívání jejího syna lze zaznamenat určitou podobnost. Jak Eliška sama uvedla, i její vztah se synem je v současné době, stejně tak jako býval její vztah s matkou, poměrně problematický. Takto vzpomíná na své dospívání i Radka: *„ Moje? To bylo zase úplně jiný. Já bych řekla, že moje dospívání bylo o tom, že já jsem naopak s rodičema, že jsem jim jako nic moc nechtěla říkat. Nepamatuju si, že bysme něco jako řešili. Moje dospívání byly hodně zábavy a bigbity. Takže tuto bylo jiný, než má jako dneska malej. Oni třeba nikam moc nejdou...“* Přestože Radka uvádí, že se její

dospívání od synova značně lišilo, z jejich výpovědí je patrné, že její syn se rovněž nechce rodičům moc svěřovat.

Ve spojitosti se vlastním obdobím dospíváním matky často hovořily i o svých zájmech a vlastnostech. Věra: „*Tak já jsem byla taková hodně samostatná, že jsem cestovala. Já jsem to dospívání spíš trávila takhle hodně, že jsem někde jezdila.*“ Pavla: „*Ale tak já jsem byla spíš taková....no jako kamarádská taky. Vždycky tak jsme měli partu, co jsem vlastně bydlela na vesnici a tak nějak jsme... I když taky bych neřekla, že jsem našim dělala velký problémy, to zase nemůžu říct. Jak asi jsem byla divočejší než moje dcera teda, ale nedělala jsem našim extra problémy, to určitě ne.*“

4.5 Začátek období dospívání dítěte z pohledu matky

Většina respondentek považovala nástup období dospívání svých dětí za dřívější či dokonce předčasný, přičemž dřívější začátek tohoto období pozorovaly zejména u svých dcer než u synů. Jitka: „*No já bych řekla, když teda porovnam, dcera bych řekla, že dřív, protože synovi na to, že mu teďko bude v 15, tak mně furt přijde oproti ní dětskej. Ona v těch 15ti, bych řekla, že byla už slečna taková.*“ Obecně pak začátek období dospívání svých dětí vymezují matky zpravidla mezi 8. třídou základní školy a 1. ročníkem střední školy. Věra uvádí: „*To byla základka určitě. Mezi 8. – 9. třídou to bylo určitě.*“ Radka: „*Asi v tý 9tce.*“ Michaela: „*To vám řeknu naprosto přesně, jakmile mu přišlo vyrozumění, že ho v 9. třídě přijali na střední školu, tak to začalo.*“ Pavla a Eliška považují za zlomový okamžik nástup na střední školu. Pavla: „*No já si myslím, že když začala chodit na střední školu.*“ Eliška: „*Já bych řekla, že největší zlom začal, jak přestoupil vlastně do Plzně na střední školu.*“

4.6 Změny v období dospívání dítěte

V souvislosti s nástupem dospívání dětí pozorovaly matky hned několik změn. Nejvíce si všímaly změn v chování, zejména pak rostoucí touhy po samostatnosti a vlastní zodpovědnosti. Jitka: „*To byly v uvozovkách takový ty telecí léta. Takový to hihňání, takový to, že jí patří svět...*“ Pavla: „*Začala být taková vzdorovitá.*“ Michaela: „*Všechno měl tak jako na háku, žádněj stres...*“ Eliška: „*No nejvíc bych řekla, že asi to chování. On si myslí, že když je mu 18, tak že může všechno, ale nevidí už to, že má taky nějaký povinnosti.*“ Respondentka Eliška také zaznamenala, že nad svým synem s příchodem dospívání ztratila kontrolu. Eliška: „*Do tý doby, to bylo ještě takový ovladatelný dítě. Teď si prostě ve škole*

může podepisovat omluvenky, může si prostě...tam už to bylo takový, že on si může dělat, co chce...“

Radka spojuje období dospívání s větší uzavřeností svého syna. Radka: *„Já nevím, my třeba vždycky, když chtěl něco řešit, já když jsem se koupala, tak on přišel a teď prostě mi to... protože věděl, že má ten pocit, že mu nikam neuteču jo, tak všechno na mě hrnul. A kolem tý osmý, devátý, bych řekla, tak už to tak jako přestávalo. Už si to nechával víc pro sebe.“*

Ostatní matky pocítily, že jejich vliv na dítě se oslabuje a do popředí se dostávají jejich vrstevníci a s nimi spojená změna zájmů. Pavla: *„Chtěla si za každou cenu prosadit ty své kamarády. Místo ze školy domů, tak jela za nima a přijela třeba až k večeru.“* Michaela: *„Začal hrát na bubny a chytil se tý kapely, party a tak. A to zlobil potom až do čtvrtáku jako pes. Začal kouřit trávu a všechno a to bylo hustý.“* Věra: *„To byly průšery, začli kouřit, chodili v Plzni za kostel kouřit.“* Eliška: *Prostě si našel nevhodné kamarády. A tím, že je jako ovlivnitelný, tak tam to prostě má neblahodárné účinky.“* U některých dospívajících jedinců došlo v souvislosti s obdobím dospívání i k užívání návykových látek.

V adolescenci dochází mimo jiné také k navazování prvních partnerských vztahů. Jitka: *„Dcera si našla relativně mladá přítele, je starší, tak mi přijde, že to jí jakoby zklidňuje.“* Pavla: *„Našla si přítele až ve čtvrtáku teda, do té doby tak nějak s klukama kamarádila.“*

Poměrně často také matky uváděly změny související se školou. Dvě respondentky zmiňovaly zhoršení školního prospěchu. Věra: *„Pak možná změny ve škole, co se týká horšího učení, ale to bylo možná až ke konci té devítky, pak se to zase srovnalo.“* Radka: *„Tak třeba v tom prváku, tam to bylo jako všechno dobrý, všechno dobrý.... Ale dobrý to nebylo, protože skoro propadnul.“* Matka Michaela se potýkala i se záškoláctvím svého syna. Michaela: *„Volala mi učitelka, že ho ráda omluví, ale že už je to hodně hodin. Já jsem nic nevěděla, ráno odcházel s baťohem a ve čtyři se unaveně vracel.“*

Matka Pavla rovněž pozorovala určité kognitivní změny. Pavla: *„Začla se na hodně věci koukat jinak a zašla se k tomu stavět fakt jako zodpovědně. Myslím si, že najednou začla být hrozně rozumná.“*

Neméně časté změny, kterých si matky všímaly, byly fyzické změny. Věra: *„Tak určitě vzhled, že jo, když žena dospívá, rostou prsa, což u ní to bylo hodně brzo. Ona je hodně vyspělá, co se toho týče.“* Eliška: *„Tak jako nám vyrostl, začal nám chlupatět a takový...“*

Radka si mimo tělesných změn navíc všímala i zvýšené pozornosti, kterou její syn věnoval péči o vzhled. Radka: *„Třeba od prváku, tak do té doby třeba nechtěl bejt nějakýj*

vystříhanej a od toho prváku, holt i změna toho města. Tak najednou účes jinak, že bych to do něj nikdy neřekla. Denně se to voní. Takže ty změny na vzhledu a zmužněl taky.“

4.7 Pohled matky na období dospívání dítěte

4.7.1 Vnímání změn

Přibližně polovina respondentek vnímá změny, které se odehrávaly u jejich potomků v rámci dospívání převážně pozitivně. Dané změny totiž vnímají jako přirozenou součást tohoto období. Pavla: *„Já jsem to tak jako brala, tak nějak jako přirozeně. Prostě to proběhlo...“* Jitka: *„Tak já jsem to brala, že to k tomu patří.“* Jiné naopak vnímají dané změny negativně. Michaela vnímala synovo užívání a distribuci návykových látek takto: *„A to bylo hustý, dalo mi to zabrat.“* Podobně popisovala své vnímání synova dospívání i Eliška: *„Jak je vnímám? No jenom hrozně, nic pozitivní na tom nevidím.“*

4.7.2 Prožívání změn

To, jak matky prožívají tyto změny, závisí na tom, o jaké změny se konkrétně jedná. Některé respondentky prožívají osamostatňování svého dítěte, resp. ztrátu jejich vzájemné blízkosti poměrně negativně. Radka: *„Možná mi to bude chybět, až se odstěhujou. Je samostatná jednotka.“* Věra: *„Uvědomila jsem si to, že mi prostě holka roste, že už to není malá holčička, co byla, která přišla vždycky prostě se pomazlit a najednou... Neříkám, že nepřijde, obejme mě, dá mi pusku, ale už to není to, že třeba jsem si jí vzala do postele a byla tam se mnou. Už je prostě dospělá. Asi kdybych neměla ty další děti, tak tohle by mi asi chybělo hodně no.“* Jitka: *„Cítím, že víc začíná vyletovat z hnízda, jak se říká, že začne být samostatnější, už nás tolik nepotřebuje. Akorát když chce odněkud přivést, odvézt. Ale to je jinak asi to jediný, že se jako trochu vzdaluje v té pubertě.“* Tím, že se děti svým matkám postupně vzdalují, vzrůstá u respondentek potřeba blízkost se svým dítětem alespoň částečně udržet. Jitka: *„Ráda odjíždím na dovolenou, protože si je ukradnu a odvezu. Protože takhle jdou za kamarádama. A tam já si je ukradnu a užívám si je.“*

Negativní prožívání se u některých respondentek projevovalo i navenek. Michaela uvedla: *„Se zeptejte, kolikrát jsem chodila ubřečená do práce.“*

Dvě respondentky navíc v rámci rozhovoru vyjádřily, že mají o své děti v tomto období zvýšené obavy, přičemž větší obavy o své dcery než o syny. Radka: *„Spíš bych o ní měla víc ten strach, víc bych ji obhajovala nebo měla pocit, aby jí někdo neubližoval, ale*

myslím si, že se o sebe dokáže postarat.“ Jitka: „Asi i tím, že je kluk, si myslím, že se o něj budu bát míň, než o tu holku. Že tam možná i co se týká toho partnerskýho vztahu, tak tý holce člověk jako víc domlouvá, tak nějak ji víc opatruje.“

4.7.3 Zvládání změn

Zvládání změn, které nastaly u dospívajících dětí, probíhalo u matek různým způsobem. Jedna z respondentek uvedla, že se se změnami, které nastaly u její dcery, vypořádává tak, že o těchto věcech mluví. Věra: *„To bylo spíš o tom, že mám vlastně skvělýho přítele, že když byl opravdu nějaký problém, tak my si sednem a mluvíme o tom, že to není, že bych si to nechala pro sebe. Ale sedneme si jenom my dva a to mně strašně pomáhá, když mluvím. Když se opravdu vypovídám a on mně k tomu řekne svůj názor.“*

Respondentky Michaela a Eliška přiznaly, že si s danými změnami nevěděly rady. Michaela: *„To jsem si vždycky říkala, proč ty mámy těm dětem nedomluví, ale to jim prostě nedomluvíte, žádnějma zákazama, nic... To jsem i přemýšlela, že někomu řeknu, ať ho propleskne, aby se nějak vzpamatoval.“* Eliška: *„Po dobrým, po zlým... s nim člověk nic neudělá.“* A tak na jejich řešení rezignovaly. Michaela: *„Prostě musí si na to přijít sám, takže když na to přišel, tak se srovnal a byl zase v klidu.“* Eliška: *„Takže já jsem rezignovala. Prostě musí si opravdu nabít kokos, aby se vzpamatoval, jinak se prostě asi nevzpamatuje.“*

4.7.4 Osobní význam pro matku

Na základě otázky, co pro ně dané změny znamenají, resp. co si v rámci dospívání dětí uvědomily na sobě, zmiňovaly respondentky zejména svůj věk. Radka: *„Že stárnu.“* Jitka: *„No to si jako říkám furt, že si nepřipadám, že bych měla mít takhle starou dceru, na to, že už letos bude plnoletá, tak si říkám, že se na to necítím, mít takhle dospělou dceru.“*

Michaela začala v důsledku změn, které nastaly v rámci puberty jejího syna, o sobě pochybovat. Michaela: *„Vždycky jsem si říkala, že jsem udělala někde chybu, že jsem udělala chybu ve výchově, ale nezjistila jsem jakou.“*

4.7.5 Sourozenci dospívajících dětí

V rámci výzkumu byla pozornost také zaměřena na to, zda mají dospívající jedinci další sourozence a případně, zda u nich již proběhlo období dospívání. Tento fakt totiž může ovlivnit to, jakým způsobem matky vnímají právě probíhající období dospívání.

Přestože však mají všechny účastnice výzkumu, s výjimkou jedné z nich, více dětí, žádná z nich nemá předchozí zkušenosti s dospívajícím dítětem. Dospívající děti jsou totiž jejich prvorozené. Jejich mladší sourozenci se však, dle výpovědí matek, již nacházejí na počátku tohoto období, v jednom případě dokonce ve střední adolescenci. Jitka o své mladší 14ti leté dceři uvedla: *„Řekla bych, že teďka teprve, teď začíná. Teďko nám začíná jít do puberty.“* Radka na otázku, zda má její dospívající dítě sourozence, odpověděla: *„Jo, Lucku, tý je 13. U ní bych řekla, že to teď začíná.“* Podle Věřiných slov nastala puberta i u jejího 9 letého a 7 letého syna. Věra: *„Já si myslím, že se to u nich už pomalu začíná projevovat, hlavně to, že si hrajou prostě s tím, co mají dole. Nebo malej přijde a řekne, že se mu zvětšil pindík a takový. Tohohle si všímaj a jedna si všímaj i nás. Dcery, že má ty prsa a tak...“* Stejně jako Věra si i ostatní respondentky začínají všimnout zvláště změn ve fyzické oblasti a chování. Radka popsala změny u své mladší dcery takto: *„Vnímám... třeba menstruace, to tělo, ty prsa...A je teď taková, ono je to hodně i o těch mobilech, ale teďka třeba čtvrt roku zpátky, tak už asi i ty kluky tak jako víc řeší. Do té doby vůbec, bych řekla.“* Změny v chování se projevují i u Eliščiny dcery: *„No je pravda, že je víc taková zaražená. Předtím byla furt upovídáná, společenská. Teď se zase víc straní. Takže úplně změna, že chce být sama, že nepotřebuje žádný kamarády. Už jakoby se straní kolektivu. Že by třeba někam šla s holkama, to prostě ne. Teď je to prostě všechno obráceně.“* Respondentka Jitka také zaznamenala určité sociální změny u svého syna. Jitka: *„Tak spíš u něj je to furt s těma kamarádama a na počítači a třeba ven a takový.“*

Respondentky v souvislosti s dospíváním jejich druhých dětí navíc často uváděly, že mají z jejich dospívání menší obavy. Výjimkou je Věra: *„No možná mám větší obavy než u dcery, protože oni jsou úplně jiný než byla Míša. Oni jsou takový živelný moc. Jsou takový do všeho hrrr, což Míša je spíš taková opatrná.“*

4.8 Vztah matky s dítětem v dospívání

Většina matek potvrdila, že v období dospívání dítěte obvykle došlo k určité proměně jejich vzájemného vztahu.

Dle výpovědí respondentek se jednalo zejména o prohloubení jejich vztahu. Věra uvedla: *„Určitě došlo ke změně v tom, že mi řekne opravdu úplně všechno.“* Jitka: *„Já bych řekla, že možná teďko k sobě máme blíž. I když já si myslím, že jsme k sobě měly blízko vždycky, ale teď prožíváme víc takový ty holčičí věci.“* Pavla: *„Já bych řekla, že se ještě víc posílil.“*

Eliška zaznamenala spíše opačný posun jejího vztahu se synem. Eliška: „*U nás byla důležitá ta důvěra ve vztahu a to jako zklamal.*“ Eliška pozoruje změnu v jejich vzájemné komunikaci. Eliška: „*Komunikujeme spolu normálně, jako dospělý lidi.*“ Michaela rovněž uvedla, že došlo spíše k rozvolnění jejich vztahu se synem. Michaela: „*Já bych řekla, že teďka už se to možná jako tak nějak vrátilo do normálu, když potřebuje, tak si mě najde a jsme schopni si popovídat, ale jinak moc ne.*“

Respondentka Radka zatím žádných nápadných změn v jejich vztahu nevnímá. Radka: „*Pořád kamarádský. Myslím si, že nějaký výrazný změny tam nejsou.*“

4.9 Negativní stránky období dospívání dítěte z pohledu matky

Za negativní stránky/u adolescence svých dětí považuje většina matek změny v jejich chování. Obecně se jedná o zvýšenou touhu po sebeprosazení, samostatnosti a vlastní zodpovědnosti. Eliška: „*No že teď prostě jakoby...já nevím, jak bych to řekla. No, že teď si chce dělat, co chce, ale už k tomu nechce mít žádné povinnosti.*“ Pro respondentku Radku je jedna z nejhorších stránek synovo dospívání způsob, jakým si prosazuje vlastní názor. Radka: „*Já nevím...takovej třeba, jak si prosazuje ten svůj názor. Tak třeba zvýšil hlas, ani si to neuvědomil. Že třeba mu muž říká: Hele nekřič. A on to ani neví.*“ Matka Pavla prý nejhůře snášela, když se dcera snažila o vymanění ze závislosti na matce. Pavla: „*Pro mě prostě nejhorší bylo, jak měla takový to období, kdy se mi snažila vzdorovat, kdy teda dávala přednost těm kamarádům. Kdy třeba místo ze školy domů, tak jela za nima a přijela třeba až k večeru. Schwálně třeba nebrala telefon, aby maminka nevěděla, kde teda je. Tak to bylo pro mě asi nejhorší.*“ Respondentka Věra považuje za nejhorší konflikt s dcerou, který se v tomto období odehrál. Věra: „*No tak, když se jednou šprajcla a řekla,, že už se domů nevrátí. Protože jsem jí zakázala někam jít. A řekla jsem jí, že tam nepůjde a ona mi řekla, že uteče, že klidně půjde bydlet k tátovi. To mě hodně bolelo.*“

Michela uvedla jako nejhorší moment dospívání svého syna prodávání návykových látek. Michaela: „*Když jsem zjistila, že moje dítě dealuje tu trávu. Já jsem to našla doma, byla jsem jak čuchací pes, jsem chodila doma a pak jsem teda chodila už téměř najisto.*“

Pro respondentku Jitku byla nejhorší volba střední školy u její dcery. Jitka: „*U nás asi nejhorší bylo to, když jsme řešily tu školu. Když se nám postavila, že ona si zvolila tu školu.*“

4.10 Pozitivní stránky období dospívání dítěte z pohledu matky

Přestože respondentky uváděly mnoho negativních stránek období dospívání, většina dokázala na tomto období najít i pozitivní stránky. Za nejvíce pozitivní věci v tomto období pak označily především vlastnosti a chování svých dětí.

Respondentka Pavla hodnotí pozitivně zejména zodpovědnost a samostatnost své dcery. Pavla: „*No právě asi to, že je taková jako zodpovědná. Sama prostě přišla, vyvenčila psa. Sama spoustu věcí. Ze školy jezdila včas.*“

Matka Radka si na svém dospívajícím synovi, i přesto že se občas mezi nimi objeví určité neshody, cení jeho otevřenosti. Radka: „*No, že si myslím, že kdyby řešil nějaký problém, tak snad by vždycky přišel.*“ Respondentka Jitka považuje za kladné stránky dospívání její dcery její bezproblémovost. Jitka: „*Ona tím, že fakt je v klidu, tak se to těžko říká... Ona je v pohodě.*“ I Věra se svěřila s nejlepším momentem v rámci období dospívání své dcery. Věra: „*To bylo v období, kdy jsem byla v nemocnici, kdy jsem měla nějaký vážný zdravotní potíže a ona tam vlastně za mnou přijela a to co mi řekla tam. A pak i celkově, jak se o mě starala, jak mi pomáhala.*“

Vzhledem k tomu, že Eliška s Michaelou hodnotily průběh dospívání svých dětí velmi negativně, nic pozitivního na této vývojové etapě nevidí. Eliška: „*Já na tom nevidím zatím nic dobrého teda.*“ Michaela: „*Nejlepší? Asi konec toho dospívání.*“

4.11 Přání matky

Respondentka Jitka se snaží svoji dceru a potažmo i období dospívání /dospívání své dcery a změny s tím spojené respektovat, a tak na otázku, zda by chtěla na své dceři něco změnit, odpověděla: „*Tak jako je to osobnost, zase ji nějak měnit...to ne. Možná úklid, ona je taková mûra na tuto trochu, ale asi to je tak to jediný. Ona je takovej pohodář, když se jí neřekne, tak sama to neudělá. Ale to já si myslím, že k tomu dospívání patří.*“ S výjimkou jedné respondentky by všechny matky rády na svých dospívajících dětech něco změnily. Požadované změny by se měly týkat zejména jejich chování, vlastností, vzdělání, sociálních a partnerských vztahů. Pavla: „*Možná by nemusela být tak vzteklá. Ona občas si dokáže prosadit tu svou. Ale to je občas každéj, ale jinak asi nic jinýho.*“ Michaela: „*Asi aby byl komunikativnější, tak to by bylo dobrý.*“ Radka: „*No možná, aby byl trošičku, aby měl možná i větší sebevědomí nebo nemůžu říct, že ho nemá, to zase ne, ale aby byl ctižádostivější. Třeba ta škola, to mi jako mrzí. Já bych si představovala, jak se bude učit Češtinu, jak bude*

číst knížky, tak to vůbec. On se to jako naučí, když něco, ale aby byl takovej jako svědomitější, tak to fakt není.“ Eliška vyjádřila přání, aby její syn dokončil střední školu a rovněž aby omezil kontakt s jeho přáteli a změnil tak i své chování: „No, aby odmaturoval a dostal rozum. Jenom aby už dostal rozum a vzpamatoval se nám. A aby změnil kamarády, protože od těch kamarádů se to všechno prostě odvíjí... A je línej, to je další věc.“ Matka Věra, by si vzhledem k její negativní zkušenosti, přála, aby se její dospívající dcera nedopustila stejných chyb v partnerských vztazích, kterých se prý ona sama dopustila. Věra: „Co bych na ní chtěla změnit, to se asi netýká dospívání, ale je to to, aby v tom vztahu, který ona má, aby nebyla slepá, aby nebyla po mně v tom, aby se jí otevřely oči a zjistila, že není všechno tak... a dávat furt někomu druhou šanci...“

4.12 Pozornost věnovaná období dospívání dítěte

V rámci rozhovoru bylo také zjišťováno, jakou důležitost matky přisuzují období dospívání svých dětí. Pro posouzení důležitosti adolescence z pozice matek byly využity informace o tom, zda a případně v jaké míře o tomto období mluví, resp. jaký prostor se věnuje řešení dospívání dítěte. Dvě respondentky dospívání svých dětí nevěnují zvýšenou pozornost. Radka: „No, že to plyne a koukám, že se tak jako pozastavím...“ Pavla: „No ono to tak nějak proběhlo a nemuseli jsme nic řešit.“ Z výpovědí zbylých matek, je naopak patrné, že tomuto období u svých dětí mnohem věnují mnohem více pozornosti. Michaela: „No bavili jsme se... Hodně jsme to řešili.“ Eliška: „No rozebíráme to všude horem.“ Věra navíc dodává, že zvýšenou pozornost věnovali zejména začátku tohoto období. Věra: „Bavit jsme se o tom bavili, hlavně na začátku, potom už to bylo tak jako...“

Výše popsané změny u dospívajících dětí pak probandky probírají zejména v rámci užší rodiny. Michaela: „No s tím synem jsem to řešila, pak s přítelem.“ Matka Michaela navíc zmínila, že se i často uzavírala do sebe. Michaela: „Spíš hodně já v sobě jsem to řešila, jestli jsem někde neudělala tu chybu nebo proč se to stalo.“ Eliška: „No s manželem to řešíme.“ Jitka: „Tak asi v té rodině spíš, nejvíc asi s manželem. Já jsem takovej soukromej typ. To je prostě u nás doma a my si to tam vyřešíme.“ Věra: „S přítelem. No tak rodinu mám daleko a kamarádkám určitě ne. Tohle si myslím, že má zůstat mezi mnou a dcerou nebo když to řeknu příteli, tak tam vím, že to zůstane taky u něho, že to nejde dál.“

Eliška s Radkou také uvedly, že hodně věcí týkající se dospívání dítěte sdílí také se svými matkami. Eliška: „No pak jako s babičkou, s mamkou to prostě probírám.“ Radka: „Jo,

hodně to řešíme s babičkou, s mojí mami. Prostě o tom si normálně povídáme, ne že bysme to nějak řešily. Hodně i s tou švagrovou.“

Přestože některé respondentky upřednostňují řešení období dospívání svých dětí pouze s přítelem či manželem. Více než polovina se obrací i na své kamarádky či kolegyně. Pavla: *„No většinou vždycky třeba tady se bavíme, v práci. Tady mají některý ženský taky dospívající děti, samozřejmě fůra jich má malý a fůra dospívajících.“* Radka: *„Pak s kamarádkama, který mají taky děti.“* Michaela: *„S kamarádkama jsem to taky řešila.“* Z výpovědi Elišky je patrné, že se se svými kolegyněmi v těchto otázkách navzájem podporují. Eliška: *„S holkama v práci to konzultujeme, prostě jak na ty děti. A že musíme vydržet... A tak víme, že v tom nejsme samy.“*

4.13 Vliv období dospívání dítěte na rodinu

Období dospívání dítěte se může určitým způsobem promítnout, jak do vztahů v rodině, tak i do celého jejího fungování. Respondentka Radka zaznamenala například pokles kontaktu jejího dospívajícího syna s dědečkem. Radka: *„Třeba už tolik nechodí k dědovi.“* Jitčina dcera neplní své domácí povinnosti, což se, podle jejích slov, odrazilo v chodu celé domácnosti. Jitka: *„V těch domácích pracech, ona na to, že je už relativně dospělá, tak to ne, to se jí musí říct.“* Jitka však uvedla/dodala, že je v těchto ohledech méně důsledná než její manžel. Jitka: *„Manžel je teda asi přísnější, on je takovej důslednější, chce, aby fungovala, aby mi pomohli. Aby pomohli mamce, aby to fungovalo.“*

Některé matky také pocítili i určité změny v jejich vztahu s partnerem. Radka: *„No asi se nic moc nezměnilo, akorát ten sexuální život začal po delší hodině. Je to takový, to si vždycky říkám, ježiš marja, už spí nebo. Tak tuto mně třeba malinko vadí.“* Na Eliščino manželství má dospívání jejího syna také negativní vliv. Eliška: *„No tak samozřejmě jako... Jako naše manželství prochází vždycky nějakým horším obdobím, tak jedno období prostě byl i ten Pavlovo vzdor. Ale to už máme snad za sebou.“*

U respondentky Michaely mělo naopak období dospívání jejího syna spíše pozitivní dopad na její vztah s manželem. Michaela: *„Já bych řekla, že to ten náš vztah utužilo.“*

4.14 Celkové vnímání období dospívání dítěte

Přestože mnoho matek vnímá některé změny u jejich dospívajících dětí značně negativně, celkově mají tendenci hodnotit tuto vývojovou etapu spíše pozitivně.

Respondentka Radka prý bude na období dospívání svého syna vzpomínat kladně. Radka: „*Hezky, hezky. To tak jako uteklo, že mi to ani jako nepřijde.*“ Pavla s Věrou rovněž uvedly: Pavla: „*Já myslím, že špatně asi ne. Že tak nějak jako dobrý.*“ Věra: „*Hm, tak na něco s úsměvem, něco člověka možná zamrzí, ale asi spíš s úsměvem.*“

U Michaely a Elišky převládají spíše negativní pocity. Michaela: „*No já už skoro vzpomínám, jak mi to teda dalo záhul.*“ Eliška: „*Já? Jenom hrozně, pro mě to bude u Pavla asi nejhorší období. Jako nevím, třeba přijde ještě nějaký jiný. Nikdo neví, co nám může ještě způsobit, ale zatím je to pro mě nejhorší období.*“

5 Výsledky výzkumu

V této kapitole jsou stručně shrnuty výsledky výzkumu. Nejprve jsou rozebrány jednotlivé výzkumné podotázky a následně je zodpovězena hlavní výzkumná otázka: Jak matky nahlíží na období dospívání svých dětí?

Jaký byl vztah mezi matkou a dítětem v dětství?

Jak je z výzkumu patrné, všechny účastnice výzkumu hodnotily jejich vztah s dítětem v období dětství velice pozitivně. Nejčastěji jejich vztah popisovaly jako kamarádský a otevřený. Většina matek také uvedla, že pro ně byla a stále je důležitá zejména důvěra ve vztahu, dále pak komunikace, láska a náklonnost.

Jaký je vztah mezi matkou a dospívajícím dítětem?

V rámci období dospívání dětí zaznamenala většina matek určité změny v jejich vzájemném vztahu. U poloviny respondentek s dospívajícími dcerami došlo k pozitivnímu posunu v jejich vztahu, tedy k jeho prohloubení. Matky s dospívajícími syny naopak uváděly spíše negativní obrat v jejich vzájemném vztahu. Dle výpovědi jedné z matek, u nich došlo ke ztrátě důvěry, druhá respondentka pocítila ztrátu blízkosti. Přestože naprostá většina matek vnímá, že se jejich vztah s dítětem alespoň částečně změnil, jedna účastnice výzkumu žádné změny nepozoruje.

Jakých změn si matky všímají v rámci období dospívání dítěte?

S nástupem dospívání dětí si matky začaly všimnout určitých změn ve fyzické, psychické, ale i sociální oblasti. Nejčastěji matky popisovaly změny v chování dospívajících jedinců. Dle jejich slov se u dospívajících dětí začala projevovat zvýšená snaha o osamostatnění a získání vlastní zodpovědnost. Dále pocítily i oslabení vlastní kontroly či vlivu nad svým potomkem. Jedna respondentka u svého potomka zaznamenala rovněž i zvýšenou uzavřenost. V souvislosti s osamostatňováním dětí začaly matky pozorovat i určité sociální změny. Respondentky zmiňovaly zejména nárůst významu vrstevníků u jejich dospívajících potomků. Matky si rovněž všímaly i změny zájmů u svých dětí. Některé matky uvedly, že jejich děti dokonce začaly užívat návykové látky. Někteří potomci prý v rámci tohoto období navázali i první partnerské vztahy. Poměrně často uváděly i změny týkající se školní docházky, především zhoršení prospěchu a v jednom případě i

záškoláctví. Jedna z respondentek zmínila i změny v kognitivní oblasti. V neposlední řadě pak respondentky popisovaly i fyzické změny.

Jak matky vnímají dané změny?

V polovině případů respondentky uvedly, že změny, které se odehrály v rámci období dospívání jejich dětí, vnímaly vesměs pozitivně, jako přirozenou součást této vývojové etapy. Dvě z nich však na změnách v dospívání svých potomků neshledaly nic pozitivního.

Jak matky prožívání dané změny?

Prožívání změn je zpravidla ovlivněno tím, o jaké změny v dospívání dítěte se jedná. Ztráta vzájemné blízkosti matky a dítěte je často respondentkami prožívána negativně. V souvislosti s tím, pak mají respondentky potřebu ji alespoň částečně udržovat, například rodinnou dovolenou. Z výzkumu dále vyplývá, že matky v tomto období prožívají zvýšené obavy o své děti, zejména o své dospívající dcery. Jedna z respondentek dokonce uvedla, že se její negativní prožívání často projevovalo i navenek v podobě pláče.

Jak matky zvládají dané změny?

Způsob zvládání popisovaných změn se u jednotlivých respondentek lišil. Některé matky si se vzniklými změnami nevěděly rady, jiné na řešení problémů souvisejících s těmito změnami v dospívání rezignovaly. Nicméně některé účastnice výzkumu uvedly, že se s danými změnami vypořádávají pomocí toho, že o nich hovoří se svým partnerem či s kolegyněmi v práci.

Jaký význam má období dospívání dítěte pro matku?

V souvislosti s obdobím dospívání dětí matky často zmiňovaly svůj věk. Některé matky si, dle jejich slov, začaly uvědomovat, že stárnou. Jedna respondentka na základě negativních změn v chování jejího dítěte začala o sobě dokonce pochybovat.

Jak matky nahlíží na období dospívání svých dětí

V rámci období dospívání si respondentky u svých dětí všimaly mnoha změn. Především se jednalo o osamostatňování dětí, ztrátu kontroly nad dospívajícími dětmi či zvýšenou uzavřenost dětí, které většina matek neprožívala příliš pozitivně. Podobně vnímaly i nárůst zájmu o vrstevníky. Někteří jedinci již v tomto období navázaly také svůj první partnerský vztah. V důsledku toho však matky začaly pociťovat zvýšený strach o své děti, především o své dcery. Častá byla i změna zájmů, která s sebou nesla negativní důsledky. Děti některých respondentek dokonce začaly experimentovat s návykovými látkami. V souvislosti s dospíváním dětí také matky zmiňovaly tělesné změny a změny v kognitivní oblasti, které byly oproti ostatním změnám hodnoceny převážně kladně.

Pro některé matky bylo dle jejich výpovědí občas těžké, vyrovnat se s danými změnami. Často prý nevěděly, jak vzniklé situace řešit. Proto se některé respondentky uchýlily k rezignaci. Nicméně některé účastnice výzkumu se při vyrovnávání s danými změnami obracely na rodinné příslušníky, ale i kamarádky či kolegyně, jež mají děti přibližně stejného věku. Jsou si prý vzájemnou oporou.

Přestože matky prožívají některé změny, které nastaly u jejich dětí, někdy i velmi negativně, v zásadě by na svých dětech nic neměnily. Popisované změny totiž často chápou jako přirozenou součást této vývojové etapy.

Přes všechny výše popsané změny zaznamenala převážná většina matek prohlubování či upevňování jejich vztahu s dítětem. Výjimku tvoří jedna z respondentek, která zaznamenala spíše opačný posun jejich vztahu. U jedné účastnice výzkumu však, podle jejích slov, k žádné výrazné změně v jejich vztahu nedošlo.

V průběhu období dospívání se respondentky často zamýšlely nad tím, jak rychle jejich potomci dospívají a jak ony samy stárnou. Jedna z respondentek v důsledku negativně prožívaných změn v synově chování začala o sobě dokonce i pochybovat.

Ačkoli jsou změny vzniklé v dospívání dítěte často matkami vnímány a prožívány negativně, převážná většina respondentek vnímá období dospívání svých dětí jako pozitivní.

6 Diskuze

V období dospívání dochází k celé řadě změn, se kterými se musí dospívající jedinci, ale i jejich rodiče vyrovnat.

V předkládaném výzkumu matky zmiňovaly zejména změny v chování svých potomků, ve smyslu osamostatňování a získávání vlastní zodpovědnosti. Tyto změny ovšem matky nenesly příliš dobře. Langmeier s Krejčířovou (2006) uvádí, že osamostatňování dětí chápou matky tak, že už je nikdo nepotřebuje, což vysvětluje jejich prožívání. Chřibková (2013) však v rámci svého výzkumu došla k odlišnému zjištění, a sice že osamostatňování a dospívání dětí vnímaly matky velmi pozitivně a je pro ně zdrojem radosti z toho, že jde jejich dítě správným směrem. Často se také matky setkávaly s upřednostňováním vrstevníků na úkor rodiny. Některé z dospívajících dětí rovněž navázaly svůj první partnerský vztah. V souvislosti s tím se u matek vyskytoval i zvýšený strach o své děti, především pak o dcery. U dospívajících dětí rovněž došlo ke změně zájmů, v jednom případě dokonce k experimentování s návykovými látkami. Co se týká školní docházky, zde se většina matek shodla na tom, že u jejich dospívajících dětí došlo ke zhoršení školního prospěchu. Z výzkumu Zindlerové (2014) je patrné, že potíže s prospěchem jsou u adolescentů relativně častým jevem. Poměrně často byly zmiňovány i fyzické a kognitivní změny, které matky vnímaly naopak pozitivně.

V průběhu období dospívání dětí si většina matek všímala určitých změn v jejich vzájemném vztahu, nejčastěji šlo o jeho prohloubení. Janošová (2008) zmiňuje, že v období dospívání udržují bližší vztah s matkou spíše dcery. Výsledky předkládaného výzkumu toto zjištění potvrzují. V rámci výzkumu totiž respondentky zaznamenávaly posílení vztahu výhradně s jejich dospívajícími dcerami než syny. Některé respondentky navíc uváděly, že se svými dcerami často hovoří o změnách, které u nich v rámci tohoto období nastaly, především pak o fyzických změnách a partnerských vztazích. Dle Vágnerové (2012) potřebuje dospívající dcera od své matky podporu při zvládnání a naplňování ženské role. Proto je důležité, aby matka svoji dceru přehnaně nekritizovala a pozitivně hodnotila její chování i vzhled.

Pokud jde o vztah matek a jejich dospívajících synů, zde naopak v rámci dospívání došlo, dle výpovědí matek, k jeho rozvolňování díky ztrátě důvěry či blízkosti. Tento posun popisuje i Janošová (2008). Jak Vágnerová (2012) uvádí, uvolnění vazby k matce je u chlapců v době dospívání považováno za vývojově nezbytné. Dospívající syn se potřebuje

odpoutat od své matky, aby si potvrdil svou mužskou identitu, proto se často chová tak, aby svou matku odpudil. V důsledku toho často překračuje pravidla, kterým ho matka učila a nestojí o její péči. Odmítá matku poslouchat a na její požadavky reaguje negativisticky. Takové chování u svých synů popsaly i dvě účastnice výzkumu. Ty se v této době u svých synů potýkaly se lhaním, záškoláctvím, ale i experimentováním s návykovými látkami.

Přestože jsou změny, které přineslo období dospívání dětí, často matkami považovány za negativní, obecně vnímají tuto vývojovou etapu u svých potomků převážně pozitivně. Ke stejným závěrům došla ve své práci i Chřibková (2013).

Co se týká celkových výsledků výzkumu, je nutná určitá obezřetnost. Odpovědi respondentek mohly být zkresleny např. jejich nervozitou, studem nebo i snahou vypadat lépe v očích výzkumnice. Roli mohly hrát i další okolnosti jako např. rozvod rodičů, osobnost dospívajících jedinců aj. Např. nepřítomnost biologického otce v rodině může negativním způsobem ovlivnit průběhu dospívání jedinců. Jistá úskalí s sebou nese i metoda rozhovoru. Ačkoli tato metoda umožňuje jít do hloubky dané problematiky, není vyloučeno, že se v ní neprojeví předpojatost tazatelky.

Vzhledem k tomu, že zatím nebylo provedeno mnoho výzkumů zabývajících se pohledem rodičů na období dospívání dětí, mohlo by být, dle mého názoru, přínosné hlubší zkoumání dané problematiky. Cenné by mohlo být například i zkoumání pohledu otců a případné porovnání obou pohledů.

Závěr

Cílem předkládané diplomové práce bylo zjistit, jak matky nahlíží na období dospívání svých dětí, resp. tím jak vnímají, prožívají a případně i reagují na období dospívání svého dítěte a změny s tím spojené. Pozornost byla rovněž věnována i vztahu mezi matkou a jejím potomkem a jeho proměnám v rámci období dospívání.

Výsledky výzkumu ukázaly, že matky si u svých dospívajících dětí nejvíce všímaly jejich postupného osamostatňování a touhy po vlastní zodpovědnosti. V souvislosti s tím matky pociťovaly ztrátu kontroly nad svým dítětem. Dále u dospívajících jedinců docházelo k upřednostňování vrstevníků. Všechny výše popsané změny však matky neprožívaly příliš pozitivně. Podobně vnímaly i navazování prvních partnerských vztahů. Poměrně často se u dospívajících jedinců vyskytovala i změna zájmů, která s sebou nesla vesměs negativní důsledky. Naopak kognitivní změny a změny v tělesné oblasti byly matkami vnímány převážně kladně. Zvládání těchto změn bylo pro většinu matek poměrně obtížné. Některé dokonce nebyly schopné vzniklé situace řešit, a tak na jejich řešení rezignovaly. Zbytek respondentek o pomoc žádal své nejbližší. Co se týká vztahu matky s dospívajícím dítětem, většina matek zaznamenala upevnění jejich vzájemného vztahu. U zbylých respondentek k žádné změně v jejich vztahu nedošlo nebo došlo spíše k jeho oslabení. Přestože matky prožívaly dané změny často značně negativně, většina z nich vnímá období dospívání svých dětí vcelku pozitivně.

Seznam použitých zdrojů

Ackard, D. M., Neumark-Sztainer, D., Story, M., Perry, C. (2006): Parent–child connectedness and behavioral and emotional health among adolescents. *American Journal of Preventive Medicine* 30(1), 59-66. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: [http://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797\(05\)00365-X/fulltext](http://www.ajpmonline.org/article/S0749-3797(05)00365-X/fulltext)

Ainsworth, M. D. S., Blehar, C., Waters, E., Wall, S. N. (2015). *Patterns of Attachment: A Psychological Study of the Strange situation*. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=zUMBCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=ainsworth+et+al.+&ots=jcgSwjBWGN&sig=v3czx6jx7Xa5X23CPFM3hHVNjaY&redir_esc=y#v=onepage&q=ainsworth%20et%20al.&f=false

Allen, J., McElhaney, K., Kuperminc, G., & Jodl, K. (2004). Stability and change in attachment security across adolescence. *Child Development*, **75**, 1792–1805. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8624.2004.00817.x/abstract?userIsAuthenticated=false&deniedAccessCustomisedMessage=>

Corneau, G. (2000). *Anatomie lásky*. Praha: Portál.

Čačka, O. (2000). *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk.

Dubois-Comtois, K., Cyr, C., Pascuzzo, K., Lessard, M., Poulin, C. (2013). Attachment theory in clinical work with adolescents. *Child & Adolescent Behavior* 3, 1-8. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://www.esciencecentral.org/journals/attachment-theory-in-clinical-work-with-adolescents-jcalb.1000111.pdf>

Farková, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Grada: Praha.

Gallarin, M., Alonso-Arbiol, I. (2012). Parenting practices, parental attachment and aggressiveness in adolescence: A predictive model. *Journal of Adolescence*, **35**, 1601–1610. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S014019711200108X>

Gillnerová, I. (2009). Edukační interakce rodičů a dětí a její proměny v reflexi dospívajících. *Československá psychologie* 50(3), 209-223. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z:

<http://search.proquest.com/openview/5930b4decb04246574918bc0bd1c27ba/1?pq-origsite=scholar>

Godetová, T. (2001). *Umění jednat s dospívajícími*. Praha: Portál.

Helus, Z. (2009). *Dítě v osobnostním pojetí*. Praha: Portál.

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

Hytych, R., Macek, P.: Kulturuní a historiká specifika utváření sebepojetí a identity dospívajících. In Tyrlík, M., Macek, P., Širůček, J. (eds.) (2010). *Sebepojetí a identita v adolescenci: Sociální a kulturní kontext*. Brno: Masarykova univerzita.

Choi, S., Hutchison, B., Lemberger, M. E., Pope, M. (2012). A longitudinal study of the developmental trajectories of parental attachment and career maturity of South Korean adolescents. *Career Development Quarterly*, 60, 163–177. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/j.2161-0045.2012.00014.x/abstract>

Chřibková, D. (2013). *Sebereflexe matky na pozadí období dospívání dítěte*. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/251989/pedf_m/DIPLOMOVA_PRACE.txt
Diplomová práce. Masarykova univerzita.

Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita*. Praha: Grada Publishing.

Kraus, B., Poláčková, V. (2001). *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido.

Kuric, J. (2000). *Ontogenetická psychologie*. Brno: CERM.

Lacinová, L., Michalčáková, R., Masopustová, Z. (2008). Láska je láska: představy a zkušenosti patnáctiletých adolescentů. *E-psychologie*, 2(3), 16-29. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://e-psycholog.eu/pdf/lacinovaetal.pdf>.

Lamb, M. E., Lewis, Ch.: The development and significance of father-child relationships in two-parent families. In Lamb, M.E. (2004). *The role of the father*. New Jersey: J. Wiley, Hoboken, [cit. 2016-06-27] Dostupné z:

[https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=dLpOkMwsu-QC&oi=fnd&pg=PA94&dq=lamb,+lewis+\(2004\)&ots=jr8cX8FATM&sig=INxnx3Wp1d42rAKhdfj6QVte2U&redir_esc=y#v=onepage&q=lamb%20\(2004\)&f=false](https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=dLpOkMwsu-QC&oi=fnd&pg=PA94&dq=lamb,+lewis+(2004)&ots=jr8cX8FATM&sig=INxnx3Wp1d42rAKhdfj6QVte2U&redir_esc=y#v=onepage&q=lamb%20(2004)&f=false)

- Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.
- Macek, P. (2004). Adolescenti a jejich rodiče: důležitost vzájemné percepce pro sebehodnocení dospívajících. *Pedagogika*, 54(4), 342-354.
- Macek, P., Štefánková, Z.: Vztahy s rodiči a jejich souvislost s citovou vazbou. In Macek, P., Lacinová, L. (eds.). (2006). *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal.
- Matějček, Z. (2008). *Co děti nejvíce potřebují*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (1997). *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. Praha: Portál.
- Mioviský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- Orvin, G.H. (2001). *Dospívání: Kniha pro rodiče*. Praha: Grada.
- Piaget, J. (1999). *Psychologie inteligence*. Praha: Portál.
- Piaget, J. (1999). *Psychologie inteligence*. Praha: Portál.
- Raudino, A., Fergusson, D. M., Horwood, J. L. (2013). The quality of parent/child relationships in adolescence is associated with poor adult psychosocial adjustment. *Journal of Adolescence*, 36(2), 331-340. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140197112001856>
- Raudino, A., Fergusson, D., Horwood, L. (2013). The quality of parent/child relationships in adolescence is associated with poor adult psychosocial adjustment. *Journal of Adolescence*, 36, 331–340. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0140197112001856>
- Renzetti, C.M, Curran, D.J. (2003). *Teny, muti a společnost*. Praha: Univerzita Karlova.
- Ruhl, H., Dolan, E. A., Buhrmester, D. (2014). Adolescent Attachment Trajectories With Mothers and Fathers: The Importance of Parent–Child Relationship Experiences and Gender. *Journal of Research on Adolescence*, 25(3), 427-442. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/jora.12144/full#jora12144-bib-0061>
- Říčan, P. (2006). *Cesta životem*. Praha: Portál.

- Sedláček, L., Plesková, K. (2008). *Aktivní otcovství*. Brno: Nesehnutí.
- Slaměnik, I. (2011). *Emoce a interpersonální vztahy*. Praha: Grada.
- Smetana, J. G., Metzger, A., Gettman, D.C, Campione-Barr, N. (2006) Disclosure and secrecy in Adolescent-Parent Relationships. *Child Development*, 77(1), 201-217. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8624.2006.00865.x/abstract?userIsAuthenticated=false&deniedAccessCustomisedMessage=>
- Šimková, I. (2010). *Výchovné postupy v rodinách adolescentů*. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/179256/ff_m/VYCHOVNE_POSTUPY_V_RODINACH_ADOLESCENTU.pdf . Diplomová práce. Masarykova univerzita.
- Širůček, J., Širůčková, M.: Vývoj a zkoumání vrstevnických vztahů. In Macek, P., Lacinová, L. (eds.). (2006). *Vztahy v dospívání*. Brno: Barrister & Principal.
- Špaňhelová, I. (2008). *Průvodce dětským světem*. Praha: Grada.
- Švaříček, R., Šedřová, K. a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II*. Praha: Portál.
- Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.
- Vangelisti, A. L. (2004). *The Routledge Handbook of Family Communication*. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: [https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=-ebfCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=The+Routledge+Handbook+of+Family+Communication,+Anita+L.+Vangelisti,+2012\).&ots=kSuaUOwT_&sig=8JluAwSji4CNYoGQE6R9LCX5vTE&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Routledge%20Handbook%20of%20Family%20Communication%2C%20Anita%20L.%20Vangelisti%2C%202012\).&f=false](https://books.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=-ebfCgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR3&dq=The+Routledge+Handbook+of+Family+Communication,+Anita+L.+Vangelisti,+2012).&ots=kSuaUOwT_&sig=8JluAwSji4CNYoGQE6R9LCX5vTE&redir_esc=y#v=onepage&q=The%20Routledge%20Handbook%20of%20Family%20Communication%2C%20Anita%20L.%20Vangelisti%2C%202012).&f=false)
- Vymětal, J. et al. (2007). *Speciální psychoterapie*. Praha: Grada.
- Weiss, P. et al. (2010). *Sexuologie*. Praha: Grada Publishing.

Zindlerová, P. (2014). *Adolescent pohledem rodičů*. [cit. 2016-06-27]. Dostupné z: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/29022/zindlerov%C3%A1_2014_dp.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

Seznam příloh

Příloha 1: Informovaný souhlas

Příloha 2: Okruhy otázek pro rozhovor

Příloha 3: Ukázka přepisu rozhovoru

Příloha 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Pro výzkumný projekt: Období dospívání dítěte z pohledu matky

Autor projektu: Bc. Jana Nová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra pedagogiky a psychologie, 2. ročník

Vážená paní,

obracím se na Vás se žádostí o spolupráci na výzkumném projektu, jehož cílem je zmapovat pohled matek na období dospívání dítěte, resp. zjistit, jak matky vnímají a prožívají období dospívání dítěte. K získávání informací bude použita metoda rozhovoru, ze kterého bude pomocí diktafonu pořízen zvukový záznam. Tento audio záznam bude použit pouze pro účely výše uvedeného výzkumu a slouží výhradně jako pomůcka pro zachycení velkého množství informací, které budou během rozhovoru získány. Pokud s účastí na projektu souhlasíte, připojte podpis, kterým vyslovujete souhlas s níže uvedeným prohlášením.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném projektu. Řešitelka projektu mne informovala o podstatě výzkumu a seznámila mne s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou použity jen pro účely výzkumu a že výsledky výzkumu mohou být anonymně publikovány.

Měla jsem možnost vše si řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit, měla jsem možnost se řešitelky zeptat na vše, co jsem považovala pro mne za podstatné a potřebné vědět. Na tyto mé dotazy jsem dostala jasnou a srozumitelnou odpověď. Jsem informována, že mám možnost kdykoliv od spolupráce na projektu odstoupit, a to i bez udání důvodu. Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, z nichž jeden obdrží moje osoba a druhý řešitelka projektu.

Jméno, příjmení a podpis řešitele projektu: _____

_____ V _____ dne: _____

Jméno, příjmení a podpis účastníka v projektu: _____

Příloha 2: Okruhy otázek pro rozhovor

Kolik Vám je let?

Jaké je Vaše dosažené vzdělání?

Jaké máte zájmy, co rád/a děláte?

Jaký je Váš stav? Jaký byl Váš stav v období dospívání vašeho dítěte?

Kolik let je vaší dceři/vašemu synovi?

Otázky týkající se období před dospíváním (dětství)

1. Jak probíhala výchova vašeho dítěte? Jak byste ji popsala? Co byste mohla (co by se dalo) říct o výchově vašeho dítěte? Jak byste popsala to, jak jste vaše dítě vychovávala? Udělala byste něco jinak?
2. Jak byste charakterizovala vztah mezi vámi a vaším dítětem až do teď? Co bylo a je ve vztahu s vaším dítětem důležité?
3. Jak jste si představovala období dospívání vašeho dítěte? Jaké jste měla představy o dospívání vašeho dítěte ještě předtím než dospívání nastalo?
4. Jaké bylo vaše vlastní období dospívání? Co ve vás zůstalo jako dominantní pocity (prožitky)?

Otázky týkající se období dospívání

1. Kdy vaše dítě začalo dospívat? Jak to probíhalo? Jak jste to prožívala?
2. Jaké změny jste pozorovala? Čeho jste si nejvíc všímala? Jakých změn jste si nejvíc všímala?
3. Jak vnímáte popisované změny? Co tyto změny znamenají pro vás/ pro vaši rodinu? Co jste si uvědomila na sobě?/ Co to znamenalo pro vás?
4. Má vaše dítě sourozence?/ Máte ještě nějaké dítě? Už u něj/ní nastalo období dospívání? Pokud ano, jak byste ho popsala?/Jak u něj/ní toto období probíhalo? Jak jste toto období vnímala?
5. Jak byste charakterizovala váš vztah k dceři/synovi nyní? Změnilo se něco na vašem vztahu v době dospívání? Pokud ano, o co se konkrétně jednalo? Mohla byste uvést příklad?

6. Co je (bylo) na dospívání vašeho dítěte nejhorší?
7. Co je (bylo) na dospívání vašeho dítěte nejlepší?
8. Chtěla byste na svém synovi/své dceři něco změnit? Pokud ano, co by to bylo?
9. Jakou pozornost věnujete dospívání vašeho dítěte? Jak moc dospívání vašeho dítěte zasahuje do života vaší rodiny?
10. Mluvíte s někým o svém dospívajícím dítěti, probíráte změny týkající se tohoto období s někým?
11. Změnilo se něco ve vztahu mezi vámi a vaším partnerem/manželem v období dospívání vašeho dítěte? (Jak byste charakterizovala váš vztah s manželem/partnerem na pozadí období dospívání vašeho dítěte?)
12. Jak si myslíte, že budete na období dospívání vašeho dítěte vzpomínat?

Příloha 3: Ukázka přepisu rozhovoru

Radka, věk: 41 let, vzdělání: SŠ s maturitou, zájmy: nákupy, ruční práce, děti, rodina, plavání, kolo; stav: vdaná

Syn 17 let

Otázky týkající se období před dospíváním (dětství)

1. Jak probíhala výchova vašeho dítěte? Jak byste ji popsala? Co byste mohla (co by se dalo) říct o výchově vašeho dítěte? Jak byste popsala to, jak jste vaše dítě vychovávala? Udělala byste něco jinak?

Jo, myslím, že jsme nerozmazlovali, tak nějak, on jako nebyl vysloveně zlobivý dítě, tak jako docela i poslouchal, byl upovídanej, ale problémy nebyly žádný, všechno spíš formou kamaráda, kamarádky. Hodně byl takovej, že se svěřoval. To potom v rámci puberty přestalo, to už nebylo takový.

Udělali byste něco jinak?

Asi ne, myslím si, že tam nebylo nic zásadního ...

2. Jak byste charakterizovala vztah mezi vámi a vaším dítětem až do teď? Co bylo a je ve vztahu s vaším dítětem důležité?

Jako dobrý. Jak říkam, furt takovej ten kamarádskej. Když něco třeba, v dnešní době, já to vezmu, jako když by se převáděl a když by to přehnal, tak to mu dam jako jasně najevo, hele, tak to už jako stačí. Jakože už ne, takhle jako jo... Jako otevřenej vztah hodně.

Co bylo a je ve vztahu s vaším dítětem důležité?

No ta otevřenost. Důvěra. Víc to měl se mnou než s manželem, ten není tak upovídanej, ten je takovej víc zavřenej, takže víc jako.. Takže se to všechno vztahovalo jakoby za mnou. On má taky kamarády, má takový dva kamarády, s kterejma se taky jako hodně svěřuje. Takže on má takovej okruh, furt stejný a jsou to taky jako klidný kluci, taky rozumný. Nikdy jsem neměla problém, třebaže, že by někde nějak vybočoval. On je hodně takovej komunikativní, asi to má po mně ☺ On všechno jakoby řekne no. Takže tak.

3. Jak jste si představovala období dospívání vašeho dítěte? Jaké jste měla představy o dospívání vašeho dítěte ještě před tím než dospívání nastalo?

No když se mi narodil, tak jsem byla taková, že ho nikomu nedám. Takovej pocit jako toho...tý matky opravdu, ježiš to je můj chlapeček a až přijde nějaká to.....to si nedovedu představit. Ale úplně v pohodě všechno, všechno pak tak plyne, že když se to pak stalo.... To bylo takovýto, jak se říká

po tom porodu, třeba řeknu rok zpátky, to je můj prostě takovej chlapeček. Ale pak to všechno přejde, pak jsou starosti okolo, že už je tohle úplně mimo.

4. Jaké bylo vaše vlastní období dospívání? Co ve vás zůstalo jako dominantní pocity (prožitky)?

Moje? To bylo zase úplně jiný. Já bych řekla, že moje dospívání bylo o tom, že já jsem naopak s rodičema, že jsem jim jako nic moc nechtěla říkat. Nepamatuju si, že bysme něco jako řešili. Moje dospívání byly hodně zábavy, bigbity. Takže tady bylo jiný, než má on jako dneska malej. Oni třeba nikam moc nejdu, protože..... Chodí, tak jako, že se navštěvují sami vzájemně, ale aby jako chodili na diskotéky, tak to vůbec. To ne. Ono jako není ani moc kde, do Plzně moc nechtějí a oni mají volejbal. Takže oni furt mají ten sport, všechno mají v rámci toho sportu. On je čtyřikrát týdně na volejbale.

A jste za to ráda?

No jako jo. Za něco jo.

Ale jako jinak to moje dospívání. Já jsem byla taková zase jiná. Já jsem se všeho bála –školy, abych to všechno udělala, abych tu přípravu měla, taková jsem byla starostlivější na tuto. A dneska ty děti jsou fakt v klidu. Já se kolikrát bojím za ně. A oni jsou v klidu.

A s rodiči jste teda říkala, že jste neměla tak kamarádský vztah?

Jako asi jo, asi bylo, ale zase..... já nevím, u nás to nebylo jako moc o takovým tom, jako třeba mezi mami a mnou, my si s mami hodně rozumíme teďko, ale nebylo to o takovým tom kontaktu, že bych fakt prve za ní chodila v tom dospívání a svěřovala se , to ne.

Takže by se dalo říci, že v tomhle to má váš syn jinak?

Milan bych řekla, že to má jinak.

Chtěla jste to mít s vašimi dětmi jinak?

Možná, asi jo. A nebo to třeba bylo i o tom, že ty naši neměli čas, že to bylo jiný no.

Otázky týkající se období dospívání

1. Kdy vaše dítě začalo dospívat? Jak to probíhalo? Jak jste to prožívala?

Asi v tý devítce. Jinak byl furt takovej jako ...já nevím, my třeba..vždycky, když chtěl něco řešit, já když jsem se koupala, tak on přišel a teď prostě mi to.....protože věděl, že má ten pocit, že mu nikam neuteču jo, tak všechno na mě hrnul. A kolem tý osmý, devátý, bych řekla, tak už to tak jako přestávalo. Už si to víc nechával pro sebe. Když jsem něco chtěla, spíš jsem musela já za ním jít ptát. Už to nebylo, že mi to říkal sám.

I potom v rámci toho volejbalu začali víc jako jezdit mimo, že třeba i spali mimo, tak už i v tutom, jinak oni moc nikdy nespali jinde.

Jak jste to prožívala?

Dobře, já tak nějak...jako jo....

Jaké jste měla pocity?

Já vždycky měla strach, ale to je furt, takový to, než dojedou někam, ta cesta. Pak už jsem v klidu.

Tak přece jenom to jsou vaše děti....Máte strach, to je jasné....

Řekla bych, že si jako rozumí s dospělými, že je takovej jako, že byl brzo velkejjak velkej prostě....Já nevím, jak to říct. Že to přišlo docela rychle. Že má hodně kamarádů i mezi dospělými. Asi je to tím volejbalem. To ho možná posunulo, že nechodí na ty diskotéky...

To byly taneční.. To byl takovej, že třeba jsem se ho na to ptala, a on jako souhlasil, že nebyl jako takovej striktní, že taneční ne.

A jak to bylo/ je to se školou?

Tak třeba v tom prváku, tam to bylo jako všechno dobrý, všechno dobrý....ale dobrý to nebylo, protože skoro propad. Jako na tý základce bych řekla, jak i byl oblíbenej, i byl takovej jako...nepotřeboval se učit. Ale na tej střední už jo. A mně to řekla i psycholožka, že má dlouhodobou paměť, že je to dobře, ale že se neumí učit, že si na to musí přijít..Tak asi teď v tom druháku na to přichází bych řekla. Ten prvák, to se jako moc neučil a furt si myslel, to bude dobrý a pak viděl na konci, že těch známek je málo, nemůže se vyvolat, protože tam to prostě nezkoušeli, třeba jenom něco psali. Takže než jakoby tu školu poznal, tak teďko uvidíme, ale aby jako z něj byl nějaký Einstein, aby měl ambice na vejšku, to nemá. To mi třeba mrzí. To jsem si vždycky myslela, že třeba by měl.... A tak to nemá.

Mohl jít na sportovku do Prahy a to taky prostě....Opravdu říkali, to ho jako nechci nějak chválit, že byl opravdu jako dobrej, i v Plzni vlastně rok hrál a měl jít do Prahy. A tam prostě řekl ne...jakmile by musel bejt na intru v Praze, tak nechtěl vůbec. To bysme se skoro i chytli, protože říkal, že to chce mít jako koníček a nechce to mít jako denno denně. A kdyby se jako zranil, tak že by pak jako nemohl nic. Což měl jako taky pravdu.

Tak to je vidět, že o tom přemýšlel.

No to je jako rozumnej, ale zase není....chtělo by to tam možná jako tu ctižádost, kdyby to jenom zkusil.

Právě že měl kamaráda a ten toho využil, ani jakoby nebyl tak dobrej, ani ho jako neoslovili. Ale on si za tím šel sám, byl tam, hrál tam rok a nakonec skončil. Sice teda do školy tam chodí, ale zase mu to pomohlo jinak tomu klukovi, on byl takovej jako zakřiklej a teď je úplně jinej. Fakt, že tam teda dělá tu školu ...

Ale náš je v klidu. On šel na tu školu s kamarádem, s kterým je odmala. Takže oni jsou takový jak bráchové. Takový jsou hodně spolu no.

A má tu Káťu, tu má vlastně od tý šestky. Oni se teda rozešli, ale pak ona přišla asi za dva měsíce... On jí měl nebo má fakt rád. On si myslím, že je takovej ten držák, on nebude moc přelétavej. To si myslím. To se může ale všechno změnit, ale zatím to tak fakt má. No takže jsou spolu. Ale taky zase

ona je rozumná, takže není to, že by člověk měl strach, co kde vyvádí. My to nevíme, co vyvádí, ale vyvádí.

2. Jaké změny jste pozorovala? Čeho jste si nejvíc všímala? Jakých změn jste si nejvíc všímala?

Třeba od prváku, tak do té doby třeba nechtěl bejt nějaký vystřihanej a od toho prváku, holt změna i toho města. Tak najednou účes jinak, že bych to do něj nikdy neřekla.

Aha, takže začal více dbát o svůj vzhled...

On byl vždycky takovej jako čistotnej, ale ty vlasy neměl úplně nikdy jako vystřihany...denně se to voní

Takže ty změny na vzhledu a zmužněl taky. On je hodně velikej...

A ještě nějaké změny jste pozorovala?

No to svěřování, jak jsme probírali...I my třeba říkal třeba, co je na těch hubenejch holkách, že jako co ty holky blbnou, že se mu třeba fakt líbí i když ty holka není úplně hubená. Tak mě to i překvapilo, ale zase je to asi tím, že třeba to má doma. Ono se to říká, že si vybírají podle toho, co mají doma. Že i třeba ta Katka, ona jako nebyla silná, ale nebyla nějaká jako hodně hubená a teďko ona hubne, fakt jako zhubla. No a on jí skoro říká, prosimtě, už jako dost.

3. Jak vnímáte popisované změny? Co tyto změny znamenají pro vás/ pro vaši rodinu? Co jste si uvědomila na sobě?/ Co to znamenalo pro vás?

No že člověk je asi takovej, že si říká, že už bude mít za chvíli tu volnost větší nebo tak tu volnost už mám i teď, ale možná mi to bude chybět. (až se odstěhujou). Já se furt na něco ptám a furt mi nikdo nic neříká, protože to není důležitý asi..

Chápu to správně, že byste si přála, aby jste spolu se synem více komunikovali?

Jo, brala bych, aby přišel, a tak jsme se jako bavili. To nehrozí. To jenom, když něco potřebuje nebo něco, nějaký problém. To pak jako přijde. Tak to poznám no. Ale jinak samostatná jednotka.

A jak to vnímáte, že už je samostatný?

Jako všechno tak chodí, ale tak jako pocity jsou prostě normální. Asi bych řekla, že tím, že je to kluk, tak asi mám menší strach, než asi třeba se to stane s tou Adélkou. Tam si myslím, že budu mít větší strach, ale třeba ne, třeba to zase tak vyplyne.

A co jste si uvědomila na sobě při dospívání vašeho syna?

Že stárnu. Já nevím, myslím si, že ...asi to jde nějak přirozeně, že mi to nějak nevadilo...Naopak člověk je takovej třeba i chvílku pyšnej, na něco je pyšnej, na něco třeba.....To nejde říct, že ne,...asi jo, tak jsem ...zatím je to dobrý.

4. Má vaše dítě sourozence?/ Máte ještě nějaké dítě? Už u něj/ní nastalo období dospívání? Pokud ano, jak byste ho popsala?/Jak u něj/ní toto období probíhalo? Jak jste toto období vnímala?

Jo. Adélku, tý je 13. U ní bych řekla, že to teď začíná. Teď je taková, ono je to hodně i o těch mobilech, ale tedka třeba čtvrt roku zpátky tak už asi i ty kluky, tak jako víc řeší. Do té doby vůbec, bych řekla. Bavily se s každým. Já jsem třeba jako dítě se styděla kluků, oni vůbec dneska. Byla jsem taková, až když jsem někoho znala dýl. Ona je taky taková klidná a právě, že u ní se ty emoce až tak jako nedají poznat. Má to v sobě tak jako víc zavřený. A spíš to překvapí než...spíš bych o ní měla víc ten strach, víc bych jí obhajovala nebo měla pocit, aby jí někdo neubližoval, ale myslím si, že se o sebe dokáže postarat. A taky je to takovej typ, že je taková vrba mezi holkama, když mají třeba problém, hlavně teďka, oni se jí svěří, ona je vyslechne. Některý ty holky se pošlou někam a ona má tu trpělivost.

Já jsem taková, že se denně ptám a co holky a co škola. Tak někdy řekne, někdy neřekne. A když řekne, tak řekne o nich, ale ve finále neřekne o sobě.

Ještě nějaké změny vnímáte?

Vnímám... Třeba menstruace, to tělo, ty prsa... Takže tohle všechno a bere to tak automaticky. Tak jako jak se na to připravovaly ty děti, protože to viděla u mě, tak to nebyl šok.

5. Jak byste charakterizovala váš vztah k dceři/synovi nyní? Změnilo se něco na vašem vztahu v době dospívání? Pokud ano, o co se konkrétně jednalo? Mohla byste uvést příklad?

Pořád kamarádský. Myslím si, že nějaký výrazný změny tam nejsou. On je takovej prostě rozumnej, tam není těch změn.

6. Co je (bylo) na dospívání vašeho dítěte nejhorší?

Já nevím...takovej třeba, jak si prosazuje ten svůj názor. Tak třeba zvýšil hlas, ani si to neuvědomil. Že třeba mu muž říká: „Hele nekřič“. A on to ani neví.

Nebo někdy, co se týkalo školy, tak třeba...chtěl skončit dřív, nic to pro něj neznamena, že půjde o 2 hodiny dřív, ale tam se hodně řeší absence. Tak já řekla razantně nic, budeš ve škole. A on furt tak jako kamarádky...Nenene, já půjdu dneska....Říkám nic, budeš ve škole. Tak než opravdu poznal, že potom měl zle, že tuto jako neprojde. Tak s tutim jsme jako trošičku bojovali.

7. Co je (bylo) na dospívání vašeho dítěte nejlepší?

No, že si myslím, že kdyby řešil nějaký problém, tak snad by vždycky přišel. To snad ví, to určitě ví.

Ono se to ale všechno může zase obrátit. Jak teď je v klidu, tak se to může změnit. Můžou se s tou Katkou rozejít a úplně se obrátí. Je to i o těch kamarádech, tím, že má ty kamarády v pohodě, to hodně dělá, tak ty kluci ve třídě jsou normální, až na pár vyjímeček.

Ted' se jim změnili učitelé, takže to mají skoro zase jako v prváku. Ale spíš to bylo ku prospěchu. Ale jinak nevím, jestli by řešil nějaký problém, co by on měl...snad ne. Jediný co řešíme, učení, že se prostě moc neučí. Já bych si představovala, jak se bude učit Čestinu, jak bude číst ty knížky, tak to vůbec. On se to jako naučí, když něco, ale aby byl takovej jako svědomitější, tak to fakt není. Ale zase co se týče oboru, tak to ho baví. To se povedlo. Vlastně ob tejdén, čtyřikrát mají praxi v kuse. Tak to sem ráda, že tam nechodí, ježiš co jsem si to vybral...

8. Chtěla byste na svém synovi/své dceři něco změnit? Pokud ano, co by to bylo?

No možná, aby byl trošičku, aby měl možná i větší sebevědomí nebo nemůžu říct, že ho nemá..to zase ne, ale aby byl ctižádostivější. Třeba ta škola, to mi jako mrzí, ale nejsem typ, abych mu to vyloženě poručila. To zase ne.

9. Jakou pozornost věnujete dospívání vašeho dítěte? Jak moc dospívání vašeho dítěte zasahuje do života vaší rodiny?

No, že to plyne a koukám, že se tak jako pozastavím...

A změnilo se třeba něco ve vaší rodině?

Třeba už tolik nechodí k dědovi. Jinak ne...Ale třeba, když tam jsou s tou Kátou, tak jsou takový automatický. Nestydí se. My jsme dřív byli takový jako v pozadí. I ta Káta je taková otevřená, upovídaná, takže ona se taky nestydí. Ale není to, že by u nás spala, každé tejdén, to třeba tam spí jednou za čtvrt roku.

10. Mluvíte s někým o svém dospívajícím dítěti, probíráte změny týkající se tohoto období s někým?

Jo, hodně to řešíme s babičkou, s mojí mami. Prostě o tom si normálně povídáme, ne že bysme to nějak řešily. Pak s kamarádkama, který mají taky děti a hodně i stou švagrovou.

11. Změnilo se něco ve vztahu mezi vámi a vaším partnerem/manželem v období dospívání vašeho dítěte? (Jak byste charakterizovala váš vztah s manželem/partnerem na pozadí období dospívání vašeho dítěte?)

No asi ne. Akorát ten sexuální život začal po delší hodině. Je to takový, to si vždycky říkám, ježiš marja, už spí nebo....Tak tuto mně třeba malinko vadí. Tuto v sobě cítím, takový má člověk rád klid... tak jenom tuto...

12. Jak si myslíte, že budete na období dospívání vašeho dítěte vzpomínat?

Hezky, hezky. To tak jako uteklo, že mi ani jako nepřijde... Zase se mi třeba líbí, že oni, když maj třeba volno ve škole, tak se jdou na tu základku podívat. To my ne, já jsem vyšla ze základky a už

mě tam nikdo neviděl. A oni prostě jdou, oni to tam prostě milují. Oni jdou k té jedné učitelce na hodinu, tam dvě hodiny sedí a pak s ní jdou třeba na kafe.